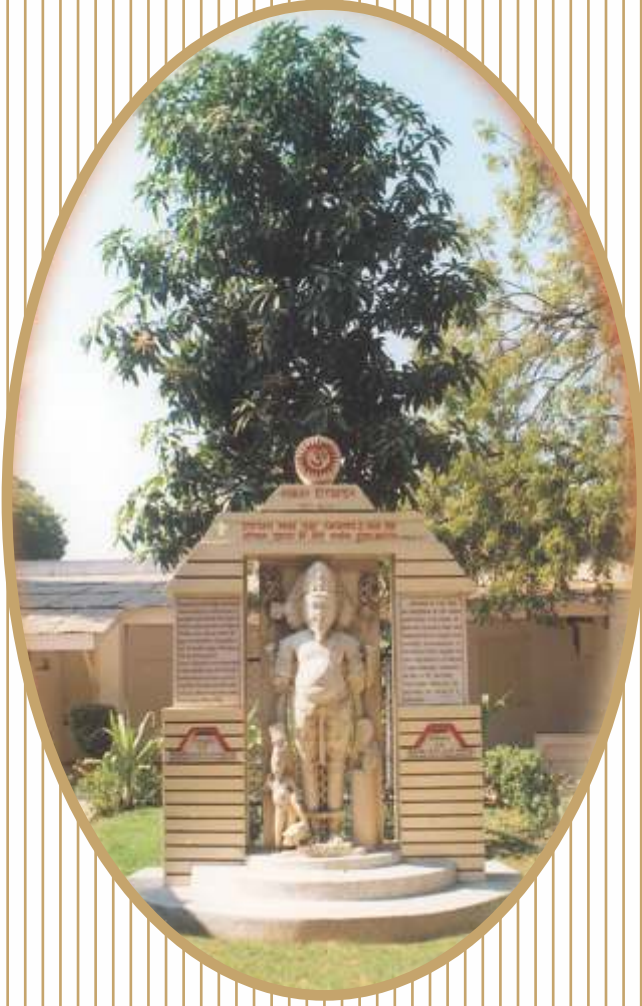

ISSN 0976 – 9609 V-Vidyanagar

वर्ष: २२ || अंक: १ || जन्युआरी २०२० || सणंग अंक : ५७८

वि-विद्यानगर

CHARUTAR VIDYA MANDAL

(Est: 1945)

Vallabh Vidyanagar-388120

www.vvidyanagar.co.in

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત સી.વી.એમ ફૂટબોલ એકેડેમી દ્વારા યોજાયેલ ગોલ્ડન બેબી ફૂટબોલ લીગના ઉદ્ઘાટન સમારોહ પ્રસંગે ઉપસ્થિત મહાનુભાવો ચારુતર વિદ્યામંડળના ઉપપ્રમુખશ્રી મનિષભાઈ પટેલ, માનદ્ સહમંત્રી શ્રી મેહુલ પટેલ, એલિકોન ક્રિકેટ એકેડેમીના મુખ્યકોચ શ્રી દેવાંગ દેસાઈ તથા એસ.એસ.પટેલ કોલેજ ઓફ ફિઝિકલ એજ્યુકેશનના આચાર્યશ્રી ડો.બી.એલ.નાગર અને સી.વી.એમ. ફૂટબોલ એકેડેમીના નિયામકશ્રી ગોપાલ કાગ દૃશ્યમાન થાય છે. અન્ય તસવીરોમાં ઉત્સુક વિદ્યાર્થીગણ તથા પ્રસંગોચિત ઉદ્બોધન કરતા ઉપપ્રમુખશ્રી નજરે પડે છે.

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત ન્યુ વિદ્યાનગરમાં આવેલી અશોક એન્ડ રીટા પટેલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ટ્રીગ્રેટેડ સ્ટડીસ એન્ડ રિસર્ચ ઈન બાયોટેકનોલોજી એન્ડ એલાઈડ સાયન્સીઝ (એરીબાસ) ખાતે ગુજરાત સ્ટેટ બાયોટેકનોલોજી મિશન, ગાંધીનગર દ્વારા અનુદાનીત વિના મૂલ્યે આયોજિત સી.એસ.આઈ.આર. (લાઈફ સાયન્સ) નેટ ટ્રેનિંગ કોર્સના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે મંચસ્થ ચારુતર વિદ્યામંડળના માનદ્ સહમંત્રી શ્રી ડો. એસ.જી પટેલ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ બાયોસાયન્સીઝ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીના હેડ ડો. કે. સી. પટેલ, સંસ્થાના ઈન્ચાર્જ હેડ ડો. ભક્તિ બાજપાઈ તથા તાલીમનાં કન્વીનર ડો. દિગ્વિજયસિંહ રાણા. આ પ્રસંગે તાલીમાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત કરતા મહાનુભાવો દૃશ્યમાન થાય છે.

તંત્રી

ઉર્વીશ છાયા

પરામર્શન

નરેશ વેદ • રાજેન્દ્રસિંહ જાડેજા
જયન્ત ઓઝા • ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટ
આર.પી. પટેલ
સંપાદન-સહાય

અનિતા એ. સાળુંકે, વિજય સુથાર

પ્રકાશક

ડૉ.એસ.જી. પટેલ

માનદ્ મંત્રી, ચારુતર વિદ્યામંડળ
વલ્લભ વિદ્યાનગર-૩૮૮૧૨૦

•

મુદ્રક

લજ્જા કોમ્યુનિકેશન્સ, વલ્લભ વિદ્યાનગર

વિ-વિદ્યાનગર

ચારુતર વિદ્યામંડળ પ્રકાશન

જાન્યુઆરી - ૨૦૨૦

વર્ષ: ૨૨ અંક: ૦૧

સળંગ અંક: ૫૭૮

ISSN 0976-9609-V Vidyanaagar

ચારુતર વિદ્યામંડળ

વલ્લભ વિદ્યાનગર ૩૮૮ ૧૨૦

સ્થાપના વર્ષ: ૧૯૪૫

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે ।

અધ્યક્ષ

શ્રી ભીખુભાઈ બી. પટેલ

માનદ મંત્રી

ડૉ.એસ.જી. પટેલ

માનદ સહમંત્રીઓ

શ્રી બી.પી. પટેલ • શ્રી મેહુલ ડી. પટેલ • શ્રી આર.સી. તલાટી

• શ્રી વી. એચ. પટેલ • શ્રી કે.એસ. પટેલ

વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિએ વિદ્યાનગરની વિભાવનાને મૂર્ત કરતું વિશાળ જ્ઞાનસંકુલ

પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કક્ષાએ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી માધ્યમમાં શિક્ષણ સુવિધાઓ • ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ સંકુલના વિજ્ઞાન, સામાન્ય, ગૃહવિજ્ઞાન પ્રવાહ • ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે વિનયન, વાણિજ્ય, વિજ્ઞાન, ગૃહવિજ્ઞાન, યંત્રવિજ્ઞાન, ઈજનેરી વિજ્ઞાન, ઔષધ વિજ્ઞાન, લલિત કલાઓ-ચિત્ર, સંગીત, નૃત્ય, શારીરિક શિક્ષણ, આયુર્વિજ્ઞાન, બાયોટેકનોલોજી, હોટેલ મેનેજમેન્ટ, ટુરિઝમ ટ્રાવેલના અભ્યાસક્રમોને આવરી લેતી કોલેજ ઓફ બિઝનેસ એન્ડ એડમિનિસ્ટ્રેશન, અંગ્રેજી ભાષાશિક્ષણ તથા પ્રશિક્ષણ વ્યવસ્થાની કોલેજ • અનુસ્નાતક કક્ષાએ વાણિજ્ય અને વ્યવસ્થાપન, વિજ્ઞાન, ઔષધવિજ્ઞાન, ગૃહવિજ્ઞાન, ઈજનેરી, દર્શનશાસ્ત્ર, અંગ્રેજી પ્રશિક્ષણના અભ્યાસક્રમો • વિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાં વ્યાપક સંશોધનની સુવિધાઓ • કલા, વિજ્ઞાન અને માનવવિદ્યાઓના વિમર્શની ભૂમિકા રચી આપતાં પુસ્તકો-સામયિક પ્રકાશનો • વિદ્યાકીય વાતાવરણને ધબકતું રાખતી વિવિધ વ્યાપ્યાનમાળાઓ • સર્જકો, સારસ્વતો, કર્મચારીઓના સન્માનની ઉજવણ પરંપરા, રમતગમત ક્ષેત્રે રાષ્ટ્રીય સ્પર્ધાઓનું યુવકોન્મુખ આયોજન • પ્રાથમિકથી લઈ અનુસ્નાતક કક્ષાનાં વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનો માટે છાત્રાલયો, અધ્યાપક નિવાસો તેમજ આચાર્ય નિવાસોની સુવિધાઓ • સતત વિકાસની પરંપરામાં વલ્લભ વિદ્યાનગર ઉપરાંત ન્યૂ વલ્લભ વિદ્યાનગર ટાઉનશીપમાં વિવિધ અભ્યાસક્રમોવાળી શિક્ષણસંસ્થાઓની સ્થાપના થતી રહી છે • રાજ્યની પ્રથમ મહિલા ઈજનેરી કોલેજ, સરદાર પટેલના જીવન અને કાર્ય માટે દેશની સર્વપ્રથમ સંશોધન સંસ્થા તેમજ સમગ્ર ગુજરાતમાં અંગ્રેજી માધ્યમની સ્નાતક કક્ષાની પત્રકારત્વ અને સમૂહ માધ્યમોની કોલેજ • ગુજરાતની યુવાપેઢીને સનદી સેવાઓમાં પ્રવેશ આપવા માટેની સીવીએમ આઈએએસ એકેડેમી • કાયદાશાસ્ત્ર અને ન્યાયશાસ્ત્રની અનોખી કોલેજ • ઈન્ટરિયર ડિઝાઇન અને આર્કિટેક્ચરની સ્કૂલ ઉપરાંત ફાઈન આર્ટ્સની ડિગ્રી કોલેજ.

• અંકની છૂટક કિંમત: ₹ ૧૫/- • રવાનગી ખર્ચ ₹ ૧૦/- • વાર્ષિક લવાજમ: ₹ ૧૫૦/-

• વિદ્યાર્થી લવાજમ: ₹ ૧૦૦/- • આજીવન લવાજમ: ₹ ૧૫૦૦/-

વલ્લભ વિદ્યાનગરના આઘસ્થાપકો પૈકી એક ભાઈકાકાએ ઈ.સ. ૧૯૬૪માં આ વિદ્યાકેન્દ્ર ઉપરથી એક સામયિક પ્રકાશિત થાય જેમાં સાહિત્ય અને શિક્ષણ વિષયક સંસ્કારલક્ષી સામગ્રી રજૂ થાય અને ઉચ્ચ અભ્યાસ અર્થે આવતી કિશોર-યુવાપેઢી એથી લાભાન્વિત થાય, વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકો પણ એમાં સક્રિય રસ લેતા થાય એવી મનીષા પ્રગટ કરી હતી. ફલસ્વરૂપ ૧૯ નવેમ્બર ૧૯૬૪ના રોજ 'વલ્લભ વિદ્યાનગર' પાક્ષિકનો આરંભ થયો. પછીથી એ માસિક સ્વરૂપે 'વિદ્યાનગર' નામે પ્રગટ થતું રહ્યું. 'વિ' નામે એનો ત્રીજો અવતાર થયો ત્યારથી પૂર્વ અધ્યક્ષ ડૉ.સી. એલ. પટેલની નિસબત અને ઉદારતાના ફળસ્વરૂપે તે નવપલ્લવિત થયું, અને ઈ.સ. ૧૯૯૯ થી નિયમિતપણે 'વિ-વિદ્યાનગર' એ નામથી પ્રકાશિત થતું રહ્યું છે.

વિ-વિદ્યાનગર

'વિ-વિદ્યાનગર' www.vvidyanagar.co.in

પર મુકવામાં આવે છે. દેશ-વિદેશના વાચકોને પ્રતિભાવ જણાવવા વિનંતી.

तुषारसङ्घातनिपातशीतलाः शशाङ्कभाभिः शिशिरीकृताः पुनः।

विपाण्डुतारागणचारुभूषणा जनस्य सेव्या न भवन्ति रात्रयः

સંદર્ભ : કાલિદાસ ગ્રન્થાવલી

बरफ समूह से तथा पुनः चन्द्ररश्मियों से शीतल की हुई रातें, जो सफेद तारागणों तथा आभूषणों से अलंकृत हैं, वे किन मनुष्यों को हर्षदायिनी नहीं होती हैं ।

CONVOCATION ADDRESS

» Shri M. Venkaiah Naidu ૦૩

॥ પ્રાથમ્ય ॥ મસાઈ-મારા નેશનલ પાર્કની સફર
» એસ.જી.પટેલ.....૦૮

॥ આપણો વૈભવ અને વારસો ॥ (પદ્ય વિભાગ)
» કરસનદાસ માણેક, બાલમુકુન્દ દવે,
માધવ રામાનુજ ૧૦

॥ નવાં કાવ્યો ॥
» ભાવેશ ભટ્ટ, નરેશ સોલંકી, હર્ષદ દવે,
રોકેશ હાંસલિયા..... ૧૨

॥ આપણો વૈભવ અને વારસો ॥ (ગદ્ય વિભાગ)
કેળવણીનો કોયડો
» મહાત્મા ગાંધીજી..... ૧૪

॥ ધ્યંતન ॥ ભારતીય ચેતના
» નરેશ વેદ ૧૫

॥ પુસ્તક સમીક્ષા ॥ અંગદનો પગ : હરેશ
ધોળકિયા
» કામિની શાહ..... ૧૮

॥ અભ્યાસ ॥ સાબરમતી જિલ મેં સરદાર પટેલ
» અર્ચના બનસોડ ૧૯

॥ આયુર્વેદ ॥ આરોગ્ય માટે નુકસાનકારક-આધુનિક
આહાર દ્રવ્યો : ૨
» સાગર એમ. ભીડી..... ૨૨

॥ રમત-જગત ॥ Sports Technique: Teaching
A Science
» P.D.Sharma ૨૪

॥ વિદ્યાવૃત્ત ॥
» ૧૪, ૨૧, ૨૩, ૨૫, ૨૬, ૨૭

CONVOCATION ADDRESS

Delivered By

Chief Guest

Shri M. Venkaiah Naidu

Hon'ble Vice-President of India

I feel honoured and very happy to be here with all of you bright, young graduates, on the occasion of 62nd Annual Convocation Ceremony of the Sardar Patel University, Vallabh Vidyangar.

I am very happy that this university has been named after Shri Sardar Vallabhbhai Patel, one of the greatest freedom fighters of India's Independence Movement, the Iron Man who unified India's princely states through a bloodless revolution to build this sovereign nation.

He also happens to be the leader who inspires me the most.

Only recently we have paid nation-wide tribute to him on his 144th Birth Anniversary by celebrating it as Rashtriya Ekta Diwas.

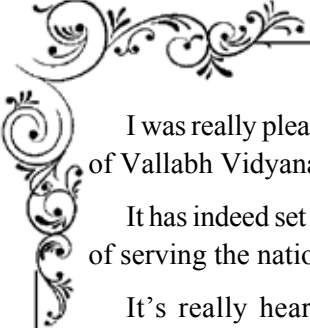
The title of 'Sardar' was given to him by Gandhiji for the extraordinary leadership he lent to the Satyagraha of the farmers of Bardoli in Surat District. The farmers were asked to pay more land revenue than what was due. Gandhiji asked Vallabhbhai to take up the cause. An able organiser that he was, Vallabhbhai galvanised the farmers. The battle was long drawn but the British government had to finally relent.

Hard work, honesty, courage, forthrightness, firmness and steely resolve made Vallabhbhai the real 'Sardar' – the leader. The youth of this country must draw inspiration from this stalwart's extraordinary life, his work and his principles serve the nation with the same determination and selflessness.

I am told that this university has maintained its half-a-century long tradition of holding its Annual Convocation on 15th December every year, except on a few occasions, as an institutional gesture of commemorating the Death Anniversary of Sardar Patel.

I bow my head with utmost humility in obeisance to this great political visionary and 'Loknayak' who serves as a source of perennial inspiration to millions around the country even to this day.

Let me also take up the opportunity of paying homage to Shri Bhaikaka and Shri Bhikhabhai, the founding fathers of this educational hub in central Gujarat.

I was really pleased when I learnt about the history of this education township of Vallabh Vidyanagar.

It has indeed set an inspiring role-model for any education institution desirous of serving the nation.

It's really heart-warming to see how this institution is catering to the educational requirements of the younger generation in the hinterlands of 'Charotar' region with firm commitment to the Gandhian principles of rural regeneration, national integration through education and Sarvodya.

I congratulate the university fraternity for having collectively maintained its academic excellence as reflected in its NAAC's 'A' ranking. I hope that the university will continue to scale new heights of all-round excellence in the times to come.

My dear young students,

Let me take up the opportunity to congratulate each one of you for having earned these coveted degrees, medals and prizes.

Let me take a moment here to congratulate the proud parents of the graduating students, the teachers who have worked hard to make their students worthy of this accomplishment and all the support staff of this university. Each one of you have played a significant part in the success of these students.

Let me also remind you, my young friends, that this day onward, you will have greater responsibilities to shoulder as the architects of a bright future for the nation. You will need to draw upon every skill that you have mastered as a part of your education and training in this university to serve your state, the nation and the society at large.

India's destiny will be written by you. Its hopes for a bright future rest on you.

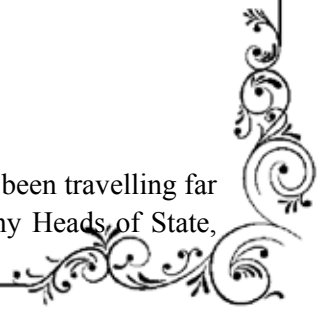
Your convocation ceremony does indicate the conclusion of your current course of study. But it is not the end of your education. Education and learning are continuous processes.

As long as we live, we must learn and grow.

My dear sisters and brothers,

India is at a very exciting juncture in its history.

Since I assumed the office of the Vice President, I have been travelling far and wide, both within and outside the country. I met many Heads of State,

academicians, policy makers, scientists, educators, business leaders, innovators, entrepreneurs, investors.

All our discussions have had one overarching note- a note of optimism about our collective abilities to shape a new India and a sense of strong confidence in the capabilities of our young people.

I am sure that all of you are aware of the tremendous ‘demographic dividend’. India has potentially a very big dividend to be realized. More than 65% of our population is below 35 years of age and that is really a huge advantage.

Since 2018, India’s working-age population i.e people between 15 and 64 years of age, has grown larger than the dependent population.

This bulge in the working-age population is set to last till 2055, or 37 years from its beginning.

Now the next 30 years is a very crucial phase for India.

We will have to reap this dividend by empowering our youth to succeed by providing them accessible, affordable, good quality education, health and economic opportunities.

You, my dear young students have the good fortune of passing out from this prestigious institution. You had access to quality education and you have made the best possible use of the resources that were available to you to get to this point.

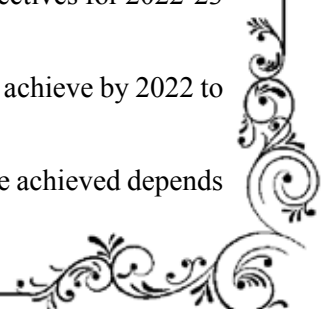
It is now time for you to give back to the society, to help those who were less fortunate than you are.

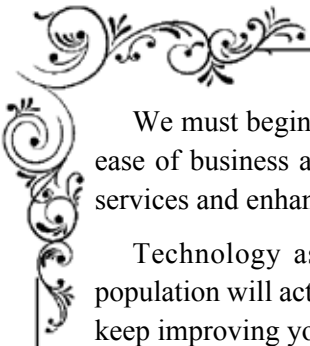
Your task is to shape a ‘New India’, an India where progress is predicated on peace and stability, on innovation and excellence.

Drawing inspiration and direction from the Honourable Prime Minister’s clarion call for establishing a New India by 2022, the NITI Aayog has unveiled a comprehensive national Strategy, which defines clear objectives for 2022-23 in a detailed exposition of forty-one crucial areas of focus.

This visionary document has set targets that India has to achieve by 2022 to realize a billion dreams of its citizens.

The efficiency and the speed with which this goal will be achieved depends upon young people like you.

We must begin by putting our economy on a fast track. We must focus on ease of business and promote investment. We must improve the delivery of services and enhance the quality of life of every citizen.

Technology assimilation and innovation coupled with skilled youth population will act as one of the main drivers of growth. Each one of you must keep improving your skill-set and continue acquiring new skills.

India's tradition of innovation is a long illustrious saga.

We have the ability to take the toughest of problems and find affordable, pragmatic and scalable solutions. You must take this great tradition forward.

India aspires to be among the top 50 countries in Global Innovation Index by 2022. Innovation must be a mind-set, a culture for your generation. You must never hesitate to find new and better ways of doing things.

India is today one of the top three start-up friendly ecosystems. It is heartening that this rise is powered by people from Tier-2, Tier-3 cities and even rural India. I am hopeful that many of you passing out today will become successful entrepreneurs who will run businesses that employ many more young people like you.

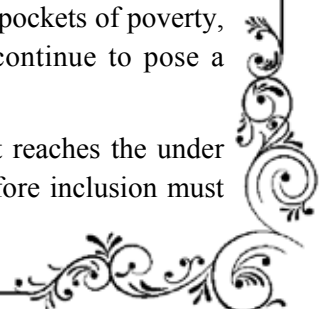
Today, India is one of the most carbon efficient and sustainable major economies. We have installed renewable energy capacity of nearly 83 Gigawatts and we are on track to achieve 175 Gigawatts renewable energy generation capacity by 2022.

Any development agenda that we propose must always pass the test of sustainability. I must stress that environment must not be a casualty to development. We are at a tipping point today. We must either factor in environmental consequences into each one of our development plans or suffer catastrophic consequences.

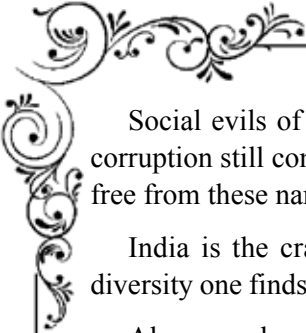
My dear young friends,

Even as we dream to be a five trillion dollar economy, pockets of poverty, malnutrition, disease, unemployment and hunger still continue to pose a significant challenge.

Prosperity is meaningful only if it is shared, only if it reaches the under privileged, the downtrodden and the marginalized. Therefore inclusion must be touchstone of our development plans.

Social evils of caste and gender based discrimination, communalism and corruption still continue to fragment us. The New India we dream of, must be free from these narrow walls that seek to divide us.

India is the cradle of civilization. The cultural, linguistic and religious diversity one finds in this country cannot be found anywhere else in the world.

Always endeavour to protect our culture and the core values of our ancient civilization and promote this diversity.

In all this diversity, a common thread of unity binds us. Each one of you is a strand in this thread and each strand must be strong for the thread to remain unbreakable. Always remain committed to the unity and integrity of this nation.

It is Sardar Patel who said “By common endeavour we can raise the country to a new greatness, while a lack of unity will expose us to fresh calamities”.

My dear young friends,

Many of you will go to foreign countries in search of opportunities. No matter which country you work in or live in, always think of how your work, innovations and your research could help your motherland. This is your social responsibility that you cannot ignore.

I am hopeful that you will always remain true to the values that this great institution instilled in you.

Go forth into the world and excel. I am confident that each one of you will be an asset to India and the world.

I wish you all the very best.

Thank You!

Jai Hind!

**(Delivered on the occasion of
62nd Annual Convocation on 15th December 2019)**

Courtesy: Sardar Patel University, Vallabh Vidyanagar

મસાઈ-મારા નેશનલ પાર્કની સફર

એસ. જી. પટેલ

જુલાઈ-૨૦૧૮ના પ્રથમ બે સપ્તાહના બ્રહ્માકુમારીઝ આયોજિત પૂર્વ આફ્રિકાના કેન્યાના પ્રવાસે જવાનું સદ્ભાગ્ય થયું હતું. આ પ્રવાસમાં વિવિધ દેશોમાંથી જોડાયેલા ૫૦ જેટલા પ્રવાસીઓ બ્રહ્માકુમારીઝ સંચાલિત નૈરોબી કેન્દ્રના આંતરરાષ્ટ્રીય યોગ શિબિરના અભ્યાસી ભાઈ-બહેનો હતા. પ્રથમ બે દિવસ નૈરોબી કેન્દ્રના નેજા હેઠળ યોગાભ્યાસ ઉપરાંત નૈરોબી શહેરના વિવિધ પ્રવાસી સ્થળોની મુલાકાત અને દર્શનનો લ્હાવો લીધો.

ત્યાર પછીના ત્રણ દિવસ મસાઈ-મારા સફારી નેશનલ પાર્કની મુસાફરી આયોજિત હતી. વિશ્વમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ (Biodiversity) જૈવિક વિવિધતા ધરાવતો ખંડ આફ્રિકા છે. પૃથ્વી ઉપર વિસ્તારમાં બીજો ક્રમ ધરાવતો ખંડ આફ્રિકા વન્યજીવો અને ભૂસંરચનાથી ભરપૂર હોવાથી દુનિયાભરના પ્રવાસીઓ આકર્ષાતા હોય છે. તે બધામાં ઉત્તમ પ્રવાસીધામ તરીકે મસાઈ-મારા સવિશેષ આકર્ષણ ધરાવે છે.

આ સુરક્ષિત પ્રદેશ ૧૫૧૦ ચોરસ કિલોમીટરના ઘેરાવામાં દરિયાના સ્તરથી ૧૫૦૦-૨૧૭૦ મીટરની ઊંચાઈએ આવેલો છે. આ સમગ્ર વિસ્તાર ઘાસનાં મેદાનોથી સમૃદ્ધ થયેલો છે. આ મસાઈ-મારાના જંગલોમાં સિંહની વસ્તીની ગીચતા વિશ્વમાં સૌથી વધારે છે. તે ઉપરાંત લગભગ બે મિલિઅન જેટલાં જંગલી પશુઓ(Wildebeest), ઝીબ્રા અને મોટી મોટી ચપળ આંખોવાળા નાનાં હરણ (Thompson Gazelle)નો વાર્ષિક સ્થાનાંતરનો સમય અત્યંત ઉત્સાહજનક હોય છે. જો તમે કેન્યા મસાઈ-મારા સફારી પેકેજ દ્વારા આગોતરા આયોજન કરો તો જુદી જુદી ૮૫ જેટલી જાતિનાં પ્રાણીઓ અને ૫૭૦ જેટલી વિવિધતાં ધરાવતાં પંખીઓ જોવા મળે. આ બધામાં મુખ્ય પાંચ મોટાં પ્રાણીઓ જેવાં કે જંગલી ભેંસ, હાથી, ચિત્તો-દીપડો, સિંહ અને રહીનોસર આખા વર્ષ દરમિયાન જોવા મળશે, તેમાં જીબ્રા, જીરાફ, હીપોપોટેમસનો પણ સમાવેશ થાય છે.

મસાઈ-મારા કેન્યાના નૈઋત્ય ખૂણા તરફ નોરોક

કાઉન્ટીના ગ્રેટ રીફ્ટ વેલીની નજીક અને ટાન્ઝાનીઆના સેરેનગેટી નેશનલ પાર્કની પાડોશી વિસ્તાર છે. આ પ્રદેશમાં મુખ્ય વસ્તી મસાઈ જાતિના આદિવાસીઓની છે. તેના પરથી મસાઈ-મારાના જંગલો તરીકે ઓળખ ઊભી થયેલ છે. ‘મારા’ શબ્દનો અર્થ છૂટાછવાયા વર્તુળાકાર વૃક્ષ, સવાના, નાના છોડવાઓ અને વાદળ છાયાવાળો પ્રદેશ ગણાય છે. મસાઈ-મારા નેશનલ રીઝર્વની સ્થાપના ૧૯૬૧માં વન્યજીવોનું આશ્રયસ્થાન તરીકે ૫૨૦ ચો.કિ.મિ. જેટલો ત્રિકોણાકાર પ્રદેશ નિર્ધારિત કરાયો હતો. ત્યાર પછી ૧૯૭૬માં પૂર્વ દિશાનો વિસ્તાર વધારી ૧૮૨૧ ચો.કિ.મિ. વિસ્તારનો રોક કાઉન્ટીની કાઉન્સીલનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોય. પછીનાં માત્ર બે વર્ષમાં એટલે ૧૯૭૮માં ૧૫૮ ચો.કિ.મિ. જેટલો વિસ્તાર મસાઈ જાતિના લોકોના વસવાટમાં ફાળવતાં અને ૧૯૮૪માં બીજો ૧૬૨ ચો.કિ.મિ.નો ઘટાડો થતાં માત્ર ૧૫૧૦ ચો.કિ.મિ. વિસ્તાર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન માટે રહ્યો છે.

ત્યાર પછી ૧૯૮૪માં ટ્રાંસ મારા કાઉન્ટી કાન્સીલનો ઉદ્ભવ થતાં સમગ્ર વિસ્તાર વહીવટી દૃષ્ટિએ બે ભાગમાં વહેંચાઈ ગયો છે. ત્યાર પછી ૨૦૦૧માં Mara Conservancyની રચના થઈ અને National Reserveની વહીવટ સંભાળી લીધો હવે મસાઈ મારા નેશનલ રીઝર્વની પશ્ચિમે સીરીઆ, દક્ષિણમાં સેરેનગેટી અને ઉત્તર-પૂર્વ-પશ્ચિમ સુધી મસાઈ ઘાસનાં મેદાનો ફેલાયેલ છે. આ પાર્કમાંથી મસાઈ નદી અને તાલેક નદી વહે છે.

મસાઈ-મારામાં Hot-Air-Balloon દ્વારા ઊંચી હવામાં જઈ આખા વિસ્તારનો Bird Eye-view માણવાનો મોકો મળે છે. જ્યારે તમો આવા બલૂનમાં ઉડાન ભરો છો ત્યારે સમગ્ર વિસ્તારમાં હરતાં ફરતાં પ્રાણીઓ ઉપરાંત wildebeest Migration અને હિંસક પ્રાણીઓ જ્યારે શિકાર પર તૂટી પડતાં હોય તેવાં જીવંત દૃશ્યો જોવાનો અનેરો લ્હાવો મળે છે. સામાન્ય રીતે આવાં બલૂન દ્વારા હવાઈ ઉડાન વહેલી સવારમાં યોજાતાં હોય છે.

નૈરોબીથી આશરે ૩૦૦કિ.મિ. દૂર આવેલા મસાઈ-મારા નેશનલ પાર્કની સફરે જતાં પહેલાં અમારા યજમાન સેવા કેન્દ્ર નૈરોબીના દિપ્તીબેન અને નીપાબેનની ટીમ અમારા માટે ત્રણ દિવસના પર પ્રવાસીઓ માટે ખાણી પીણીનો સામાન ભરીને એક દિવસ અગાઉ પહોંચી

ગયા હતા. આ જંગલ વિસ્તારમાં Keny valuntry and commanity Development Project હેઠળ પ્રવાસીના રહેવા જમવા માટે ENCHORO WILDLIFE CAMP બનાવ્યો છે. તેમાં લાકડા-ઘાસમાંથી બનાવેલ HUTSમાં સુવ્યવસ્થિત TENT લગાવેલ છે. આ Camp વિસ્તારના પ્રવેશ દ્વારે એક આવકાર કેન્દ્ર વિકસાવેલ છે. જેમાં Mr.Jacob અને Miss Helly નામની બે વ્યક્તિ આવકારે છે. અગાઉથી Advance Booking કરાવવા માટે ટેલિફોન અને ઈ-મેઈલની સુવિધા છે અહિંયાં વન્ય પ્રાણી સૃષ્ટિના દર્શન માટે સુંદર વ્યવસ્થા ગોઠવેલ છે. અમારા પ્રવાસના આગલા દિવસે બ્ર.કુ. પ્રતિભાબેને પર્યાવરણ જાળવણી વિષય પર સ-રસ માર્ગદર્શક વક્તવ્ય આપ્યું હતું. તેમાં મસાઈ-મારા નેશનલ પાર્કની મુલાકાત લેનારા પ્રવાસીઓએ ધ્યાનમાં રાખવાની વિગતો મુદ્દાસર સમજાવી હતી.

તા. ૮-૭-૨૦૧૮ના રોજ સૂચના મુજબ બધા તૈયાર થઈને ડાઈનિંગ વિભાગમાં સવારના પાંચ વાગે આવી ગયા. મનપસંદ નાસ્તો-ચા/કોફી વિગેરેથી પરવાર્યા. અમારા માટે ૧ થી ૭ નંબર વાળી સફારી વાન સમયસર આવી પણ તે પૈકીની એક બસમાં યાંત્રિક ખામી સર્જતાં પ્રવાસ વિલંબમાં મૂકાયો. બસોના માલિકે નવી બસની વ્યવસ્થા કરી પણ લાયસંસ લેતાં વાર લાગી જેથી પ્રવાસ સવારના ૫-૩૦ને બદલે ૭-૩૦ વાગે શરૂ થયો. લગભગ બે કલાકની મુસાફરી પછી એક સ્થળે જ્યાં ઘણી જ ઊંડી ખીણ Rift Valley ની ધાર પર જઈ વિરામ લીધો. બધા ફેશ થયા અને નૈરોબીથી બધાની હેન્ડ બેગમાં મુસાફરી ભોજન માટે ખમણ-ચટણી, સફરજન, મોસંબી, ડ્રાયફ્રુટવાળી સુખડી અને પાણીની બોટલ આપવામાં આવી હતી. દરેક પ્રવાસી પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે ખાઈ શકે એવી વ્યવસ્થા ગોઠવવામાં આવી હતી. લગભગ છ કલાકની યાત્રા પછી બપોરે ૧:૩૦ વાગે મસાઈ-મારા કુદરતીધામમાં પહોંચ્યા. અમારી સગવડ સાચવવા પહોંચેલા સ્વયંસેવકોએ અમારા સ્વાગત માટે મસાઈ જાતિના ૨૫+૨૫ જેટલા યુવક-યુવતીઓના વૃંદને તૈયાર કરાવ્યા હતા. તેમણે લગભગ ૪૫ મિનિટ જેટલો સમય એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં નૃત્ય દ્વારા ભવ્ય સ્વાગત કર્યું. આ કાર્યક્રમમાં અમારામાંથી કેટલાક ઉત્સાહી પ્રવાસીઓ એમની સાથે નૃત્યમાં જોડાયા. લગભગ અઢી વાગે અમારા આવકાર પછી ઝૂંપડીવાળા તંબૂ ફાળવવામાં આવ્યા. દરેક તંબૂમાં બે કે ત્રણ પલંગ પથારીથી સજ્જ હોય છે. દરેક તંબૂમાં અલગ-અલગ સંડાસ-

બાથરૂમની સગવડો હતી. આ સંડાસ બાથરૂમમાં ટાઈલ્સ લગાવેલ હતી. ઠંડા+ગરમ પાણીની સુવિધા હતી પણ બારણાંની જગાએ પડદા લટકાવેલ હતા. અડધા કલાકમાં થોડા ફેશ થઈને અમો બધા ડાઈનિંગ વિભાગમાં આવ્યા. ત્યાં અમને મજેદાર વધારેલ ખીચડી અને કઢીનું ભોજન પીરસાયું. ત્યાર પછી લગભગ ચાર વાગે સ્વાગતવાળી જગાએ ભેગા થઈ નેશનલ પાર્કમાં ગાડીમાં બેસીને જંગલ દર્શન જવાનું હતું. પ્રવેશ દ્વારે દરેકની ટિકિટ લેવી પડે અને પાસપોર્ટ બતાવવો પડે. જંગલમાં લઈ જનારી ગાડીઓની બારીના કાચ બંધ રાખવા પડે. કાચ ખુલ્લા રાખવામાં હંમેશાં જોખમ હોય. બે થી ત્રણ કલાકના પ્રવાસમાં વચ્ચે કોઈએ બારી ખોલવાની નહીં કે ઉતરવાનું નહીં. ગાડીનો ઉપરનો ભાગ ફોલ્ડીંગ હોવાથી તેને ઊંચો કરી દેતાં એમાં બેઠેલા પ્રવાસીઓ ઊભા રહી ચારે બાજુ આરામથી જોઈ શકે છે. જંગલમાં પ્રવેશતાં અમને અસંખ્ય જીવ્રા, હાથી, હરણ, જંગલી ભેંસો, નીલ ગાય, યાક જોવાં મળ્યાં. ચાર વનરાજ, દશ જીરાફ, બે ચિત્તા જોવા મળ્યા. આ પ્રાણીઓ સામાન્ય રીતે આરામથી હરતાં-ફરતાં કાંતો આરામની સ્થિતિમાં જોવા મળ્યાં. અમારી ગાડીનો ચાલક હોશિયાર હતો. તેની નજર ચકોર હતી. જ્યાં-ત્યાં સિંહ છૂપાયેલો હોય તે પણ અનુભવના આધારે શોધી શકતો હતો. એકી સાથે અમારી આઠ ગાડી હતી, તેથી એક ગાડીવાળાને કોઈ અલભ્ય પ્રાણી દેખાય તો તે Walky-Talky દ્વારા બાકી બધાને જાણ કરી દે એટલે ગણતરીની મિનિટોમાં બધા જોવાલાયક સ્થળે પહોંચી જાય.

સિંહ, ચિત્તા જેવા ભયાનક પ્રાણીઓને તેમની પ્રવૃત્તિમાં ખલેલ ન પડે તે માટે પ્રવાસીઓને અવાજ ન કરવા સમજાવવામાં આવે છે. આ જંગલોમાં વૃક્ષોની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી છે, પણ ઘાસનાં જંગલો હજારો હેક્ટર વિસ્તારમાં ફેલાયેલ છે. આ ઘાસ સામાન્ય રીતે ૩' થી ૫'ની ઊંચાઈવાળાં હોવાથી પ્રાણીઓને પૂરતો ઘાસચારો મળી રહે છે અને છૂપાઈ રહેવાની જગા પણ. સાંજના સમયે રસોડામાં તૈયાર થયેલ ભોજન મળ્યું. સાંજના ૭ થી ૧૦ વાગ્યા સુધી જનરેટરથી ઉત્પન્ન વીજળી સેવા મળે છે. આખા તંબુમાં માત્ર એક જ બલ્બ અને તે પણ ઝાંખો હોય.

માનદ્ મંત્રી, ચારુતર વિદ્યામંડળ, વલ્લભ વિદ્યાનગર

॥ આપણો વૈભવ અને વારસો ॥ (પદ્ય વિભાગ)

સત્યનું કાવ્ય છો બાપુ

કરસનદાસ માણેક

(અનુષ્ટુપ)

વીરના વીર્યથી ઝૂઝયા કર્યા કેસરિયાં સદા
સ્થિતપ્રજ્ઞ તણી શાંતિ છતાં ના વિસર્યા કદા
ધરા શા ધીર ગંભીર વ્યોમ શા વિપુલાત્મ છો
ઊંડાણે ઉદઘિ જેવા તેજ શા શુદ્ધ છો તમે

ઝૂઝો છો જેમની સામે તેમના હિતને ચહો
વિશ્વમાંગલ્યની ચિંતા સદાયે અંતરે વહો
નિજ ને પરના ભેદો તમારે અંતરે નથી
માનવ માત્ર બન્ધુ એ ભાવના છે ઉરે ગૂંથી

તમે સંહારથી ત્રાસ્યાં જગની એક આશ છો
અન્ધારે પન્થ ભૂલેલી પૃથ્વીના પ્રકાશ છો
સ્વપ્ન છો નિદ્રિતો કેરું બદ્ધો કેરું મુક્તિગાન છો
ઝૂંઝાંતા જાડચજૂથોશું સ્ત્રાષ્ટાનું અભિમાન છો

સત્યનું કાવ્ય છો બાપુ! કાવ્યનું સત્ય છો તમે !
ઝંખતી કાવ્યને સત્યે સૃષ્ટિ આ આપને નમે !

હરિનો હંસલો

બાલમુકુન્દ દવે

કોણે રે દૂભ્યો ને કોણે વીંધિયો?

કલંકીએ કોણે કીધા ઘા?

કોણે રે અપરાધી માનવ જાતનો

જેને સૂઝી અવળી મત આ?

રુધિરે રંગાયો હરિનો હંસલો!

પાંખ રે ઢાળીને હંસો પોઢિયો,

ઘોળો ઘોળો ઘરણીને અંક;

કરુણા-આંજી રે એની આંખડી,

રામની રટણા છે એને કંઠ,

રુધિરે રંગાયો હરિનો હંસલો!

હિમાળે સરવર શીળા લે'રતાં,

ત્યાંનો રે રહેવાસી આ તો હંસ;

આવી રે ચડેલો જગને ખાબડે,

જાળવી જાણ્યા ના આપણ રંક!

રુધિરે રંગાયો હરિનો હંસલો!

સાંકડાં ખોદો રે અંતરખાબડાં,

રયો રે સરવર રૂડાં સાફ;

અમરોનો અતિથિ આવે હંસલો,

આપણી વચાળે પૂરે વાસ.

રુધિરે રંગાયો હરિનો હંસલો!

હે રામ...

માધવ રામાનુજ

હૃદયની છેક અડોઅડ પહોંચી
પૂછ્યું હશે ગોળીએ-
કોણ હતા એ ગાંધી?
ઉત્તર દેવા અચરજ પામી
થંભ્યું હશે ઘડીભર હૈયું:
'ગાંધી હતા નહીં, છો!'

-એકસામટા
છાતીના ત્રણ વીંધ
ઊભર્યા હશે;
લોહીની ધાર
સાંભળી ગઈ હશે:
'હે રામ...'

ધ્રુજતી આંગળીઓને
ટચકડી બંદૂક પૂછ્યું હશે
કંપતાં-
'કોણ હતા એ ગાંધી?'
ઉત્તર કશો મળ્યો નહીં હોય...

આંખને છલકાવીને
મૂંગું મૂંગું દર્દ ઘસમર્યું હશે
અને કોલાહલમાં અટવાઈ
ઓગળ્યા હશે શબ્દ:
'હે રામ...'

સમય એ શબ્દો લઈને
હજી ધૂમતો હશે!...
હજારો વર્ષ પછીયે
જ્યારે જ્યારે
સમય પોટલું છોડી
પેલા શબ્દ બોલશે
-કોક સાંભળે એમ!
સાંભળી, સાવ અજાણ્યું
અચરજ પામી
સાવ અધીરું કોક પૂછશે:
'કોણ હતા એ ગાંધી?'

(૧૯૬૯)

૩૦ જાન્યુઆરી...

માધવ રામાનુજ

સવારે સૂર્ય તો ઊગ્યો હતો!
મેં આંખ ચોળી ભીંત પર જોયું:
તમારા ચિત્ર નીચે
કાલનો દિવસ હતો!
દાયકાઓ વીતતાં શી વાર?
પણ એ એક ક્ષણ કેવી રીતે વીતી હશે!
જેમાં,
તમારા શ્વાસની
છેલ્લી ગતિ કંપી હશે!-

તમને નહીં,
એ-એક ક્ષણને
કેટલું વીત્યું હશે;
જેમાં, તમારા શ્વાસની
છેલ્લી ગતિ કંપી હશે!
એ સાંજ પણ
ક્યાંથી હવે પાછી ફરે ક્યારેય-
જેણે એકસાથે
સૂર્ય બબ્બે આથમ્યા જોયા હશે!...
બીજી સવારે સૂર્યમાં
એ સાંજનું એકાદ આંસુ
સ્તબ્ધ થઈ ઊગ્યું હશે...

ને એ પછી?
ને એ પછી?
ને એ પછી?

દાયકાઓ વીતતાં શી વાર?

૧૯૭૦ ગાંધી નિર્વાણદિન

गजल

भावेश लड्ड

अनुं अमने भान नथी के कयां चाले छे कयां अटके छे ?
पहेला माइक हृदय अमारुं धभके कयां छे, अस जाभे छे
व्याप वध्यो जयां मांड-मांड बेचार ईयनो तो लाग्युं के
हुं दुनियानी इरते छुं के आ दुनिया मारी इरते छे!
मारी आगण पाछण शोधे छे कोने वरसादी छांटा?
ज्यारे ज्यारे योमासुं आवे छे, स्थिति अहु वणसे छे
अेनाथी सातत्य तूटे छे भार निरंतर मूकनारनुं
भार वध्याना लीधे ज्यारे कोई अलो अेनो अदले छे
भोटे भोटुं मान भणे छे मात्र कवि होवाने लीधे
भोटा भोटा ज्ञानी लोको पण अमने ज्ञानी समजे छे

H-503 स्वमिनारायण केसल-१, अर्जुन-आश्रमनी बाजुमां,
ग्रीन सीटी रोड, निर्णयनगर, अमदावाद-३८२४८१,
भो. ८८२५१५०२४४, ८१६०२६६६४०

गजल

नरेश सोलंकी

उदासीनी साथे धरे लुं डरुं छुं
नवो शर्ट पडेरी अजारे इरुं छुं
लथेणीनी रेभाने कागणमां दोरुं
पछी रंग आसुंमां नाभी लरुं छुं
अदलवा मथुं छुं आ जुनी प्रथाने
इलो थैने भीलु पीणो थै अरुं छुं
सतत धसमसे अेक मृगजणनो दरियो
अने रोड रस्तानी वर्ये तरुं छुं
शुं यर्या करी रुप अेनुं अगाहुं
इक्त अेक नानुं लुं टपकुं करुं छुं
पिकासो समय थछे गिभो टांकणुं लछे
मने अर्थ देवा लुं अेरो धरुं छुं

मवडी पोलीस हेड क्वार्टर, ब्लोक नं.४
क्वा. नं.४० नाना मवा रोड राजकोट,
भो. ८३२०६४८७००

મૂળ

હર્ષદ દવે

ક્યાં જઈ શોધવું ?
પ્રયોગશાળામાં જવું ?
જંગલમાં ભટકવું ?
ખેતર ખેડવું ?

એ દરેક પ્રયાસ પછી
વાવનાં પગથિયા ઊતરીને જોયું તો-
એ જ ઝાડ
પાંદડાં વગરનું.
પગથિયા સડસડાટ ચઢીને
આકાશમાં છલાંગ લગાવી
આકાશ તો નિચોવાયેલું જાણે-
દોરી પર સૂકાતું આસમાની રંગનું વસ્ત્ર
નીરખીને જોયું
વસ્ત્રમાં છિદ્રો કેટલા ?
છિદ્રોમાં ટપકતો ભેજ
આંખને ભીંજવી ગયો
આકાશવાણી થઈ:
ખોખામાં ભરી લે
અવકાશમાં તરતાં કણોને
તારા ચરણ તળે ચોટેલા છે
પૃથ્વી પર પથરાયેલાં રજકણો
આ પ્રત્સયેક કણને સૂક્ષ્મદર્શકયંત્રમાં
ઝીણી નજરે જો
તું જે શોધે છે તે
મળી આવશે ફક્ત તેમાંથી.

“ગાયત્રી”, ૧, યોગી નિકેતન પ્લોટ,
નિર્મલા કોન્વેન્ટ રોડ,
રાજકોટ-૩૬૦ ૦૦૭,
મો. ૯૮૭૯૦૭૮૫૮૭

ગઝલ

રાકેશ હાંસલિયા

કાં હસે છે સાવ શકુનિ જેમ તું?
આજ તો નક્કી રમ્યો છે ગેમ તું.
રણ ને ઉપવન લાગશે સરખી તને,
આંખમાં આંજી દઈશ જો પ્રેમ તું.

મારી પાસે જેમના ઉત્તર નથી,
એ જ પૂછે છે સવાલો કેમ તું?

તો મને ફોટો થવું મંજૂર છે,
જો બને નાજુક નમણી ફેમ તું.

બાંકડાં તો કેટલાંયે છે અહીં,
તો ય બેઠો દૂર જઈને કેમ તું?

“સૌમ્ય” સિલ્વર-ગોલ્ડ રેસીડેન્સી-૬, બ્લોક નં.
૨૫, ગોલ રેસીડેન્સીની પાછળ, નાનામવા રોડ,
રાજકોટ-૩૬૦૦૦૪.
મો. : ૯૮૨૪૮૮૫૪૧૬

E-mail : rakesh.hansaliya@gmail.com

આપણો વૈભવ અને વારસો

॥ ગદ્ય વિભાગ ॥

કેળવણીનો કોયડો

મહાત્મા ગાંધીજી

કેળવણી એ સાધ્ય વસ્તુ નથી પણ સાધન છે; અને જે વડે આપણે ચારિત્રવાન થઈ શકીએ તે જ કેળવણી ગણાય. આવું પરિણામ નિશાળોમાં અપાતી કેળવણીમાંથી આવ્યું હોય એમ કોઈ નહિ કહી શકે. નિશાળમાં જઈને ચારિત્રને ખરચી નાખેલું હોય તેવા અનેક દાખલા નજરે પડશે. એક તટસ્થ અંગ્રેજી લેખકે કહ્યું છે કે, જ્યાં સુધી હિંદુસ્તાનમાં નિશાળો અને આપણાં ઘરોની વચ્ચે અનુસંધાન નહિ હોય, ત્યાં સુધી નિશાળિયાઓ ઉભયભ્રષ્ટ થશે. ઘરમાં માબાપો તરફથી અને આપણી આસપાસના વાતાવરણમાંથી આપણા યુવકોને એક પ્રકારનું જ્ઞાન મળે છે. નિશાળોની રહેણી ઘરની રહેણીથી ઘણી વખતે વિરુદ્ધ જોવામાં આવી છે. આપણી વાચનમાળાઓમાં આપેલું શિક્ષણ એ પોથી માંહેલાં રીંગણાં જેવું મનાય છે. એમાંનો કાંઈ પણ ભાગ આપણે આપણા ગૃહસંસારમાં દાખલ કરી શકતા નથી. આપણે શું શીખીએ છીએ તે વિષે માબાપો બેદરકાર છે. ઘણુંબહુ વાચન કેવળ પરીક્ષા આપવાને સારુ ઉપાડી લીધેલું વૈતરું જ છે એમ આપણે માનીએ છીએ, અને પરીક્ષા આપ્યા પછી અને તેટલી ઉતાવળથી તે ભૂલી જવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આપણી ઉપર આપણે નકલ કરનારા

છીએ એવો આરોપ કેટલાક અંગ્રેજોએ મૂકેલો છે તે કેવળ અર્થરહિત નથી. તેમાંના એક તો આપણને સુધારાનો શાહીચુંબક કાગળનું કામ વધારે પડતી શાહી ચૂસી લેવાનું છે, તેમ આપણે સુધારાની અતિશયતા એટલે તેના દોષોને જ ગ્રહણ કરનારા છીએ,

કૉલેજમાં મળતી વિશેષ કેળવણીનો વિચાર કરવા બેસીએ છીએ ત્યાં પણ એ જ પરિણામ જોવામાં આવે છે. ત્યાં જ્ઞાન છે સારા પાયા ઉપર મૂકવામાં આપણો કાળક્ષેપ થાય છે. ત્યાં આપણે આપણી ભાષા ભૂલવાનું શરૂ કરીએ છીએ. કેટલાકને તો બાપુકી ભાષા તરફ તિરસ્કાર પણ ઊપજે છે. અરસપરસમાં આપણો વ્યવહાર ઉચ્ચારમાં અશુદ્ધ અને વ્યાકરણદોષવાળું અંગ્રેજી બોલીને ચલાવીએ છીએ. જુદા જુદા શાસ્ત્રોના પારિભાષિક શબ્દો આપણી ભાષામાં આપણે ગોઠવેલા હોતા નથી, અને અંગ્રેજી ભાષામાં આવેલા આપણે પૂરી રીતે સમજતા નથી. કૉલેજનો ક્રમ પૂરો કર્યા પછી આપણી બુદ્ધિ શૌર્યહીન બને છે અને આપણાં શરીર નમાલાં થઈ જાય છે. દવાની શીશી આપણને આખી જિંદગી સારુ વળગે છે. એમ છતાં પ્રજા માને છે અને આપણે પણ માનીએ છીએ, પ્રજાનું ભવિષ્ય આપણા હાથમાં છે! કૉલેજમાંથી નીકળેલો ગુજરાતી યુવાનવર્ગ ગંભીર વિચાર કરીને પ્રજાનું વાલીત્વ સ્વીકારશે તો તેઓને હું બહુ સાહસિક ગણીશ.

(‘કેળવણીનો કોયડો’ માંથી ટૂંકાવીને)

॥ વિદ્યાવૃત્ત ॥

ચારુતર વિદ્યા મંડળ સંચાલિત, ન્યુ વલ્લભ વિદ્યાનગર સ્થિત એસ.જી.પટેલ આયુર્વેદ હોસ્પિટલ દ્વારા અવિરત દર્દીઓની સેવા માટેની ગંગા વહેતી રહે છે. હોસ્પિટલ તરફથી વિવિધ પ્રકારની નિ:શુલ્ક સેવાએમ અપાતી રહે છે. જેમ કે રજીસ્ટ્રેશન મફત, કન્સલ્ટીંગ મફત, ઈન્ડોર વિભાગમાં દર્દીને રહેવા, જમવાનું મફત વગેરે...વગેરે. આ જ નિ:શુલ્ક સેવા અંતર્ગત હોસ્પિટલ તરફથી આજુબાજુનાં ગામોમાં નિ:શુલ્ક નિદાન અને આયુર્વેદ સારવાર થિક્લિસા કેમ્પ યોજાતા રહે છે. જેમાં નવેમ્બર માસમાં ખંભાત, રતનપુરા, અજુપુરા, સોખડી, મોરજ ગામે કેમ્પો યોજાયા. જેમાં ૮૩૪ દર્દીઓએ આ સારવારનો લાભ લીધો હતો. હોસ્પિટલનાં પ્રચાર પ્રસાર માટે પૂર્વ સંસદ સભ્ય શ્રી દિલિપભાઈની ગ્રાન્ટમાં થી હોસ્પિટલને એબ્યુલન્સનુ દાન પ્રાપ્ત થયેલ છે. તેમજ સી.વી.એમ નાં ચેરમેન શ્રી બી.બી.પટેલ સાહેબ હંમેશા દર્દીઓની સેવા માટે તત્પર રહે છે અને તેઓના માર્ગદર્શન હેઠળ આવી સેવાભાવી પ્રવૃત્તિઓ નું આયોજન થતુ રહે છે.

આ કેમ્પ યોજવામાં લાયન્સ કલબનાં અંજનાબેન રાવલ અને રતનપુરા મુકામે શ્રી કનુભાઈ પટેલ તથા સોખડી ગામના શ્રી મનહરભાઈનો ખુબ સાથ સહકાર મળેલ છે. આ તમામ કેમ્પને સફળ બનાવવા હોસ્પિટલનો ડોક્ટર સ્ટાફ તથા અન્ય કર્મચારી ગણ હાજર રહ્યો હતો. આર. એમ. ઓ ડો. અમીતા અને કો-ઓર્ડિનેટર ડો. તન્વી એ પણ આ માટે યોગદાન આપેલ હતુ.

ભારતીય ચેતના

નરેશ વેદ

કોઈ પણ રાષ્ટ્રની ઓળખ એની પ્રજાની માનસ ચેતના વડે પણ મેળવી શકાય. કેમકે હરેક રાષ્ટ્રની પ્રજાની મનશ્ચેતનામાં કેટલાક ખ્યાલો દૃઢ અને રૂઢ થયેલા હોય છે. વ્યક્તિગત મનશ્ચેતનાની જેમ સામૂહિક ચેતના પણ હોય છે. પ્રજાસમૂહમાં એ એકસરખી રીતે પેડેલી હોય છે.

ભારતીય પ્રજામાં આવી કઈ મનશ્ચેતનાઓ દૃઢ અને રૂઢ થઈને પેડેલી છે. એ સમજાએ તો ભારતને ઓળખવામાં સહાય મળે. આપણે એની જરા વિગતે વાત કરીએ.

આપણી પ્રજાની ચેતનામાં જે કેટલીક બાબતો ઘૂંટાઈ ગયેલી છે. એમાંની એક ઈશ્વર વિશેની છે. અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ, સચરાચર સૃષ્ટિ, સઘળા જીવો, સજીવ અને નિર્જીવ પદાર્થો, પંચ મહાભૂતો (ધરતી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ), ધરતીકંપો, ઝંઝાવાતો, જળહોનારતો, સૂર્ય-ચંદ્રનાં ગ્રહણો, આસમાની સુલતાની અને મનુષ્યસર્જિત આફતો, લીલા-સૂકા દુષ્કાળો, જીવાત્માઓનાં જન્મ અને મરણ, ઋતુપરિવર્તનો, વગેરે બધું ઈશ્વરનું સર્જન છે, એ જ આ બધાંનો પાલક, પોષક અને નાશ કરનાર છે. એ જ કર્તા, હર્તા અને ભર્તા છે. એ કતૃમ્, અન્યથા કતૃમ્ અને સર્વથા કતૃમ્ છે. એની ઈચ્છા અનુસાર બધું બનતું રહે છે. એના ઘર પાસે કોઈનું કશું ચાલતું નથી. માટે એ રાખે એમ રહેવું જોઈએ. એ પરમ કૃપાળુ અને દયાનિધાન છે. એ કોઈનું કાંઈ બૂરું કરતો નથી. એ હંમેશાં કરુણાનો કરનાર છે. એના દરબારમાં દેર હશે પણ અંધેર નથી. એ જ આપણી માતા, આપણો પિતા, બંધુ, સખા છે. એ જ આપણો સાથી, સહાયક, એના સિવાય આપણું ખરેખર કોઈ નથી. એ જ વિદ્યા છે, દ્રવ્ય છે. બધા દેવતાઓનો દેવ છે.

જ્યારે જ્યારે આ જગતમાં ધર્મની ગ્લાનિ થાય છે, અધોગતિ થાય છે ત્યારે સજ્જનો અને સંતોની રક્ષા કરવા માટે, દુષ્કૃત્યો કરનારનો વિનાશ કરવા માટે અને ધર્મની સંસ્થાપના માટે ઈશ્વર આ પૃથિવી ઉપર અવતાર ધારણ કરીને અવતરે છે. અધર્મ અને અધર્મીઓના ઉચ્છેદ માટે અને ધર્મને રસાતળ જતો અટકાવી, ફરીથી તેની સ્થાપના અને પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે ઈશ્વર કોઈને કોઈ સ્વરૂપે આ ધરતી પર અવતરે છે. વિષ્ણુ સર્વત્ર વ્યાપ્ત એવા ઈશ્વર છે અને એમણે ચોવીસ વખત અવતાર ધારણ કર્યો છે

એમ હિંદુસમાજ માને છે અને ચોવીસ તીર્થકરોરૂપે અવતાર ધારણ કર્યો છે, એમ જૈન સમાજ માને છે. જ્યારે જ્યારે આ સૃષ્ટિ અને એમાં વસનારની સુરક્ષા અને ઉદ્ધારની જરૂરિયાત ઊભી થઈ ત્યારે તે માટે મત્સ્ય, કૂર્મ, વરાહ, નૃસિંહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, અને બુદ્ધ-એમ નવ અવતારો ઈશ્વરે ધારણ કર્યા છે અને હજુ કલ્કિરૂપે એમનો દશમો અવતાર પણ થવાનો છે, એવી માન્યતા પણ પ્રજામાનસમાં સ્થિર થયેલી છે. આમાંના કેટલાક કલાવતાર છે, કેટલાક અંશાવતાર છે તો કોઈ પૂર્ણાવતાર છે. યુગે યુગે યુગપુરુષરૂપે આવા કોઈ અવતારની દેન એ આપણી સંસ્કૃતિની એક વિશેષતા છે, એવો ખ્યાલ ભારતીય પ્રજામાં છે.

કારણ વિના કાર્ય નથી એવો કાર્યકારણનો જે નિયમ આ ભૌતિક જગતમાં છે એવો જ ખ્યાલ નૈતિક અને આધ્યાત્મિક જીવનમાં છે. મનુષ્ય એના જીવનમાં કર્મ કર્યા વિના રહી શકતો નથી. કર્મ અપરિહાર્ય છે. મનુષ્યને ઈશ્વરે કર્મ કરવાનો વિશેષાધિકાર આપ્યો છે, પરંતુ એ કર્મનાં ફળ ઉપર મનુષ્યનો અધિકાર નથી. મનુષ્યે પોતાના જીવનમાં જે કર્મો કરવા પેડે તે વિવેકબુદ્ધિને સજગ રાખી નિષ્કાપૂર્વક અને નિષ્કામ રહીને બજાવવા જોઈએ. કેમકે, એનાં કર્મો કારણરૂપ છે અને એ કર્મનાં ફળરૂપ કોઈ ક્રિયા છે. મનુષ્યે પોતાનાં કર્મફળની આસક્તિ રાખવાની નથી હોતી. જો એ આસક્તિ રાખે તો એ કર્મો બંધનો ઊભાં કરે છે. કેટલાંક નિત્યકર્મો છે, કેટલાંક નૈમિત્તિક કર્મો છે તો કેટલાંક આપાત્કાલીન કર્મો છે. આ બધાં કર્મો કંઈ એક એક જનમમાં ફળદાયી બનતાં નથી. કેટલાંક કર્મનાં ફળ એ જ ભવમાં મળી જાય છે. પણ કેટલાંક કર્મો પછીનાં જન્મોમાં કેરીફોર્વડ થાય છે. આવાં એકઠાં થયેલાં કર્મો એટલે સંચિત કર્મો, જે પછીના જનમમાં પ્રારબ્ધ કર્મ બને છે. પોતે કરેલાં કર્મોના ફળરૂપે મનુષ્યે પુનઃપુનઃ જન્મ ધારણ કરવો પેડે છે, અને કર્મો ખપાવવા પેડે છે. કર્મફળ એનું દૈવ કે એની નિયતિ બને છે. આગલા ભવનાં કર્મોના હિસાબ ચૂકતે કરવા અને નવાં કર્મબંધનો ઊભા ન થાય એની ઓણે તકદારી રાખવી જોઈએ. જૈન દર્શન એને કર્મનો આસ્રવ અને કર્મની નિર્જરા કહીને ઓળખાવે છે. કર્મો કારણરૂપ છે, પ્રારબ્ધ એના પરિણામરૂપ છે. મનુષ્ય ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કરે પણ એ એના નસીબને બદલી શકતો નથી, કેમકે એ વિધિના લેખ છે. એને કોઈ મિથ્યા કરી શકતું નથી. આવો કર્મફળ અને પ્રારબ્ધ વિશેનો એક ચોક્કસ ખ્યાલ ભારતીયોની મનશ્ચેતનામાં મજબૂત રીતે ઠસેલો છે.

મનુષ્યે પોતાના જીવનમાં કરેલાં સત્કૃત્યો કે દુષ્કૃત્યોનાં પરિણામરૂપે એને ફરી ફરીને જન્મ લેવો પડે છે. મરણ પછી મનુષ્યની ત્રણ દિશામાં ગતિ થાય છે. જો મનુષ્યે પોતાના આ જન્મનાં અને આગલા જન્મોનાં કર્મો ખપાવી દીધા હોય તો એની ગતિ દેવયાન માર્ગે ગૌલોક કે કૈલાસ તરફ થાય છે. એ આત્મા પ્રભુના ચરણમાં શાશ્વત શાંતિ પામે છે, એનો પુનર્જન્મ થતો નથી. જો મનુષ્યે સત્કૃત્યો વધારે અને દુષ્કૃત્યો ઓછાં કર્યાં હોય તો એની મરણ પછીની ગતિ પિતૃયાન તરફ થાય છે અને એને પોતાનાં કર્મોનાં ફળ ભોગવવા મનુષ્યરૂપે ફરી અવતાર ધારણ કરવો પડે છે. અને જો એને પૂર્વ ભવમાં કે ચાલુ ભવમાં કેવળ અને કેવળ દુષ્કૃત્યો જ કર્યાં હોય તો એની મરણ પછીની ગતિ અધોયાન તરફ થાય છે. એવા મનુષ્યનો પુનર્જન્મ મનુષ્યરૂપે થવાને બદલે જીવજંતુ, પશુપંખી, વનસ્પતિ કે ઔષધિરૂપે થાય છે. પોતાનાં કર્મોને કારણે મનુષ્યે ચોર્યાસી લાખ યોનિમાં ભટકવું પડે છે. પુનરપિ જનમમ્, પુનરપિ મરણમ્ એમ જનમ-મરણના વારાફેરામાં ફરતા રહેવું પડે છે. મનુષ્યનો આમ પૂર્વજન્મ અને પુનર્જન્મ બંને હોય છે. આ ઘટમાળમાંથી છૂટવા મનુષ્યે પોતાની વિવેકબુદ્ધિ જાગ્રત કરી, અજ્ઞાન હટાવી, કર્મ-જ્ઞાન-ભક્તિ કે યોગની સાધના વડે તપ, સ્વાધ્યાય અને મુમુક્ષુત્વની સાધના કરી અધ્યાત્મના માર્ગે આગળ ધપવું જોઈએ.

માની કૂબેથી જન્મ લેવાથી મનુષ્ય નથી થવાતું, મનુષ્ય થવા માટે માણસે સાધના કરવી પડે. એ સાધના એટલે વિદ્યાસાધના અને અધ્યાત્મસાધના. વિદ્યાસાધના વડે એ વ્યવહારજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જીવનમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરે છે અને અધ્યાત્મ સાધના વડે એ પોતાના જીવનને સાર્થક કરી શકે છે. વિદ્યાસાધના માટે માણસને જીવનમાં જેમ વિદ્યાગુરુની જરૂર હોય છે, તેમ અધ્યાત્મ સાધનામાં આગળ ધપવા માટે અધ્યાત્મગુરુની જરૂર પડે છે. ગુરુ વિના માણસ અવિદ્યા, અજ્ઞાન અને માયાના આવરણોમાંથી મુક્ત થઈ શકતો નથી. એટલે ભારતીય પ્રજાએ ગુરુની આવશ્યકતા પ્રમાણી છે. એ જ જીવનમુક્તિ કે વિદ્વેહમુક્તિ અપાવવામાં માર્ગદર્શક અને સહાયક બને છે. અને એટલે જ ઈશ્વર કરતાં પણ એને પોતાના જીવનમાં અદેકરું સ્થાન-માન આપ્યું છે. ગુરુ ગોવિંદ ઓળખાવે છે અને પ્રાપ્ત કરવામાં ખરા મદદગાર બને છે અને માટે ગુરુની બલિહારી. ભારતની તમામ સાધના પ્રણાલીઓમાં સદ્ગુરુનો મહિમા કરાયેલો છે.

માણસનો જન્મ કોઈ ચોક્કસ સ્થળે, ચોક્કસ સમયે, ચોક્કસ જાતિમાં, ચોક્કસ જ્ઞાતિમાં, ચોક્કસ વંશ અને કુળમાં થાય છે એનાં આગલાં જન્મોનાં કર્મોએ ઊભા કરેલાં ઋણાનુબંધને કારણે. માણસ જન્મી, ઉછરી અને જીવનમાં જે કાંઈ પ્રગતિ કે વિકાસ કરે છે એમાં કંઈ કેટલાયનો સહયોગ હોય છે. જેમ કે, એનાં માતાપિતા, સગાંસ્વજનો, સ્નેહીઓ મિત્રો, ચાહકો, શિક્ષકો, ગુરુઓ વગેરે. સૌએ એના જીવન ઘડતરમાં એક યા બીજા રૂપે કંઈ ને કંઈ ફાળો આપ્યો હોય છે. વ્યક્તિ ઉપર આ બધાનું ઋણ હોય છે. આ ઋણ એટલે કર્જ. માણસે આ કર્જમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ. મતલબ કે ઋણમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ, ઉઋણ થવું જોઈએ. ઋણમુક્ત થવા માટે એણે જીવનમાં પાંચ યજ્ઞો કરવાં જોઈએ. આ પાંચ યજ્ઞો એટલે (૧) દેવયજ્ઞ (૨) ઋષિયજ્ઞ (૩) પિતૃયજ્ઞ (૪) અતિથિયજ્ઞ અને (૫) ભૂતયજ્ઞ. મતલબ કે જન્મદાન આપનાર ઈશ્વર, જ્ઞાન આપનાર ગુરુ, જન્મસંસ્કાર અને લાડકોડ આપનાર માતાપિતા અને સ્વજનો, સંગત સોબત અને સૌહાર્દ આપનાર અતિથિઓ (મિત્રો અને મહેમાનો) તથા ફળફૂલ, ધાનદાન આપનાર સૌ જીવાત્માઓ તરફ પોતાની ફરજો અદા કરીને એમના ઋણબોજમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ. પોતાનો ભવચોપડો બિડાય એ પહેલાં એણે એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે કરજમાં કાંધા ન ખપે. ચોપડો ચોખ્ખો કરીને આ જગતમાંથી વિદાય થવું જોઈએ.

જીવતાં જીવતાં માણસ જે કાંઈ કર્મો કરે છે, એમાં કેટલાંક એ સ્વેચ્છાથી કરે છે, કેટલાંક અનિવાર્ય સંજોગો ઊભા થતાં એ કરે છે, કેટલાંક નાનુ મોટું નિમિત્ત ઊભું થતાં એ કરે છે, કેટલાંક એને વિવશતામાં કે લાચારીમાં કરવા પડે છે. એટલે બધાં કૃત્યો સદ્-અસદ્નો વિવેક કરીને કરેલાં પુણ્ય કર્મો જ નથી હોતાં, કેટલાંક કર્મો એનાથી ઈચ્છાથી કે અનિચ્છાથી, જાણતાં કે અજાણતાં દુષ્કૃત્યોરૂપે થઈ જાય છે. સત્કૃત્યોનું પરિણામ પુણ્યસંચય છે અને દુષ્કૃત્યોનાં ફળરૂપે પાપનો સંચય થાય છે. માણસ દ્વારા જીવનમાં આમ, પુણ્યકર્મો અને પાપ-કર્મો થતાં રહે છે. સામાન્ય મનુષ્ય તો પાપકૃત્યોથી ડરે જ છે પણ અધમમાં અધમ મનુષ્ય પણ પાપકૃત્ય કરતાં ખચકાય છે, એમ કરતાં ડરે છે. કારણ કે ભારતીય ચેતનામાં રૂઢ થયેલો ખ્યાલ છે કે પુણ્યે જય અને પાપે ક્ષય. સત્કૃત્યો વડે પુણ્ય એકઠું કરવું અને દુષ્કૃત્યોથી પેદા થયેલ પાપનો ક્ષય કરવા માણસે મથવું જોઈએ.

જો માણસે જીવનભર ભગવાનનો ડર રાખી. સીધા માર્ગે ચાલી, સત્કૃત્યો કરીને પૃથ્વનો સંચય કર્યો હોય તો એને સ્વર્ગનું સુખ મળે છે અને જો મનુષ્યે સમાજરાજ્ય અને ઈશ્વરના કાયદાકાનૂનનો ડર રાખ્યા વિના દુરાચાર અને ભ્રષ્ટાચારનાં જ કાર્યો કર્યા હોય તો એને નર્કની પ્રાપ્તિ થાય છે. સ્વર્ગ સુખનું ધામ છે અને નર્ક દુઃખનો દરિયો છે. સ્વર્ગમાં દુઃખનો ઓછાનો સુદ્ધાં નથી અને નર્કમાં સુખની આચમની પણ નથી. માણસે કર્યા ભોગવવા જ પડે છે. ઈશ્વરના દરબારમાં યથોચિત ન્યાય છે. એ સજ્જનને શરપાવ આપે છે અને દુષ્ટને દેડે છે. આજના લોકો એમ માને છે કે સ્વર્ગ અને નર્ક, મરણ પછી પામવાના કોઈ લોક નથી પણ આ ભવમાં જીવતાં જીવતાં અનુભવાતી મનોદશા છે. જીવન જીવતાં જો મન મુદિત રહે, ચિત્ત પ્રસન્ન રહે અને આત્મા શાંતિનો ભાવ અનુભવે તો અહીં જ સ્વર્ગ છે. પણ જો જીવનમાં જીવતાં જો અસીમ યાતના ભોગવવી પડે, વ્યથા અને પીડા સહન કરવી પડે. તાપ-સંતાપમાં પ્રજળવું પડે, મન ઉદ્વિગ્ન રહે. ચિત્ત અસ્વસ્થ રહે અને આત્મા અશાંત રહે તો સમજવું કે નર્ક અહીં જ છે. સુખનામનો પ્રદેશ માણસના અંતરમાં છે, બહાર નથી. દુનિયાના છ ઉપખંડોમાંથી ક્યાંય નથી, છે કેવળ એના મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને આત્મામાં.

મનુષ્ય જીવનમાં જો સુખશાંતિ અને આનંદ અનુભવવા ઈચ્છતો હોય તો તેણે નીતિ અને સદાચારના માર્ગે ચાલવું જોઈએ, અનીતિ અને દુરાચારના માર્ગથી વેગળું રહેવું જોઈએ. નીતિમત્તા માણસના કર્મ અને વર્તણૂક સાથે સંબંધ ધરાવે છે. અધાર્મિક માણસ જીવનમાં ક્યારેક નીતિમત્તામાં ડગી જઈ શકે છે, પરંતુ સાચો ધાર્મિક માણસ કોઈપણ સ્થળે કે કાળે નીતિમત્તાનો ત્યાગ કરી શકતો નથી. નીતિનો અર્થ છે મનુષ્ય તરીકે ખરું કર્તવ્ય શું છે એનું જ્ઞાન અને પોતાના કર્તવ્યને દૃઢ પણે વળગી રહેવાનું મક્કમ વલણ. માણસે નીતિયુક્ત અને સદાચારી જીવન જીવવું જોઈએ. તેથી કોઈનું કશું લૂંટી લેવું, કે પચાવી પાડવું નહીં જોઈએ. વેપારધંધામાં પણ સંઘરાખોરી, નફાખોરી આચરવી જોઈએ નહીં. પોતે જે કાર્યો કરે તે સ્વધર્મ સમજીને પૂરી નિષ્ઠા, નિસ્બત વફાદારી અને પ્રામાણિકતાથી કરવાં જોઈએ. આજે રાજકારણીઓ, અધિકારીઓ, ડોક્ટરો, વકીલો, એન્જિનિયરો, જાહેર સેવાના ક્ષેત્રોમાં પડેલા માણસો અધિકલ અને મોરલ ધોરણોનો છોડ્યોક ભંગ કરે છે ત્યારે પ્રજાનીતિનાશના માર્ગે આગળ ધપી રહી છે એવું સૌને એટલે જ જણાય છે. નૈતિક આચાર માણસનો પ્રથમ ધર્મ છે એવો ખ્યાલ આપણી પ્રજાનો છે.

ભારતીય પ્રજાની ચેતનામાં આવો જ અન્ય ખ્યાલ જીવનમૂલ્યોનો છે. જેને માણસ પોતાની જીવનદૃષ્ટિને કારણે ઈચ્છવાયોગ્ય કે પસંદગીને પાત્ર ગણે છે તે વિવેકને મૂલ્ય કહે છે. સાદી રીતે કહીએ તો આપણી જીવનરીતિમાં વણાયેલા વિવેકને જીવનમૂલ્યો કહે છે. માણસ પશુતાની કોટિથી ઉપર ઊઠી શક્યો છે આ મૂલ્યભાનને કારણે. માણસે જીવનમાં જેમ આદર્શો, આચારો, નીતિમત્તા તેમ મૂલ્યોનું પાલન પણ કરવું જોઈએ. જીવનમાં મનુષ્યે નૈતિક, ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક, રાજકીય, સાંસ્કૃતિક અને કળાસૌંદર્યનાં મૂલ્યોનું પાલન કરવું જોઈએ. આ મૂલ્યો જીવનમાં કર્મો કરવાનાં ધોરણો છે, આચરણની સંહિતા છે. ભલે એ અમૂર્ત હોય છે, પરંતુ માણસ એમને પ્રાપ્ત કરવા મથતા રહે છે.

માણસે પોતાનો ભવરેરો સાર્થક કરવા આપણા વિરાટ રાષ્ટ્રના વિવિધ ભાગોમાં પરિભ્રમણ કરી ત્યાંની પ્રજા સાથે મમતા અને આત્મીયતા અનુભવવી જોઈએ. એ માટે તીર્થાટન અને યાત્રાપ્રવાસ કરતા રહેવું જોઈએ. તેથી જ શંકરાચાર્ય અને વલ્લભાચાર્ય જેવા આચાર્યોએ અને અનેક મહાત્માઓએ સમગ્ર દેશમાં પરિભ્રમણ કર્યું હતું. ગિરનાર પરિક્રમા, નર્મદાપરિક્રમા, વૃક્ષપરિક્રમા, મંદિરપરિક્રમા, તીર્થપરિક્રમા ઉપરાંત વ્રજપરિક્રમા અને ચારધામ યાત્રાના ખ્યાલો આપણા પૂર્વજોએ વહેતા મૂકેલા હતા. યાત્રાપ્રવાસો અનેક અનુભવો વડે આપણને શિક્ષણ અને કેળવણીનું કાર્ય કરે છે. ચરૈવેત્તિ, ચરૈવેત્તિ એટલે ચાલતાં રહો, ચાલતાં રહો, ચાલતો નર કલ્યાણ પામશે. એટલું જ એના વડે દશેય દિશાઓમાંથી આપણને ઉત્તમ વિચારો પ્રાપ્ત થાય છે. એ વાત આપણા મનમાં ઘૂંટાયેલી છે.

ભારતીય પ્રજામાનસમાં, એની ચેતનામાં આવો અનેક ખ્યાલો ઓતપ્રોત થયેલા છે. એ આપણી પ્રજાની મનશ્ચેતનામાં રસાયેલા છે. માણસ અભણ હોય કે ભણેલો હોય, આસ્તિક હોય કે નાસ્તિક, ગરીબ હોય કે તવંગર-સૌના માનસમાં, એમની ચેતનામાં કલવાઈ ગયેલા છે. જાણ્યે અજાણ્યે ભારતીય લોકોના વિચાર, ઉચ્ચાર અને આચારમાં એ પ્રગટ થતાં રહે છે. આપણા દેશની ખરેખરી ઓળખ મેળવવી હોય તો આ ચેતનાને પણ સમજવી જરૂરી છે.

‘કદમ્બ’ બંગલો, ૩૫, પ્રોફેસર્સ સોસાયટી, મોટા બજાર, વલ્લભ વિદ્યાનગર, ફોન નં : ૦૨૬૯૨-૨૩૩૭૫૦
સેલ નં : ૦૯૭૨૭૩૩૩૦૦૦

अंगदનો पग : હરેશ ધોળકિયા

કામિની શાહ

કોમર્સ-સંચાલન વિદ્યાશાખાનાં અભ્યાસુ તરીકે સામાન્ય રીતે ગુજરાતી સાહિત્યનો વાંચન રસ ઓછો રહ્યો છે. ઘણાં મિત્રોનાં સૂચનથી ‘અંગદનો પગ’ પુસ્તક વાંચ્યું. પુસ્તક એમ. ફિલ. નાં અભ્યાસક્રમમાં પસંદ થાય અને પાછું શ્રી મોતીભાઈ સાહેબ, ડૉ. પી. જી. પટેલ, શ્રી સુરેશભાઈ પરીખ તથા પ્રો. ભદ્રાચુભાઈ વચ્છરાજની જેવા સાહિત્યનાં વિદ્વાન વ્યક્તિઓનો સ્પર્શ પામે એટલે એક અલગ છાપ ઊભી કરનારું અને તે સ્વાભાવિક છે.

લેખક પોતે કબૂલાત કરે છે કે સાહિત્યની કોઈ ડિગ્રી ન ધરાવનાર વ્યક્તિને ‘અંગદનો પગ’ બાર આવૃત્તિમાં આકાર પામે કેટલું સરસ નિરૂપણ.

સામાન્ય માનવજીવનમાં નોકરી, ધંધા, કુટુંબ, પરીવારમાં બધે જ નિષ્કાવાન વ્યક્તિઓને દબાવવાનું, પાડવાનું, નુકસાન કરવાનું કાર્ય સતત ચાલતું જ રહે છે. આ પુસ્તકમાં જેવી રીતે રામાયણમાં રાવણ અંગદનો પગ જરાપણ હટાવી શકતો નથી તેમ નિષ્કાવાન વ્યક્તિઓને માટે આ પુસ્તક અભિપ્રેરણા, માર્ગદર્શન, આંતર બળ અને શક્તિ પૂરી પાડે છે.

પુસ્તક વાંચતા એમ જ લાગે કે આ તો મારી વાત છે. પુસ્તક ૨૨ ભાગમાં વહેંચાયેલું છે.

ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી કિશોરને દવે સાહેબ કે જે શિક્ષક છે તે બોલાવે છે. કિશોર સાથે અભ્યાસ સમયથી સંબંધની વાત એક અલગ રીતે નિરૂપણ કરેલી છે. સમય જતાં દવે સાહેબ નિવૃત્ત થાય છે અને પ્રસંગોપાત કિશોરને ફોન કરીને ઘેર બોલાવે છે. એની સાથે ચર્ચા વિચારણામાં મૃત્યુને ‘પરમ સખા’ તરીકે વર્ણવે છે. પોતે લખેલી ડાયરી વાંચવા આપે છે. દવે સાહેબનો શબ્દ ‘મૃત્યુની અનુભૂતિ’ સતત યાદ કરતો કિશોર સાહેબની ડાયરી વાંચ્યા કરે છે. દવે સાહેબ જે સામાન્ય વિદ્યાર્થી તરીકે રહેનાર વ્યક્તિ હતા પરંતુ જ્યારે માનવજીવનનાં વ્યક્તિત્વને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય છે જેમકે બાહ્ય વ્યક્તિત્વ, આંતર વ્યક્તિત્વ અને તથ્યપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ. કિશોર પોતે દવે સાહેબને એક

આદર્શ વ્યક્તિ તરીકે માનતો હતો પણ સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ પોતાની તથ્યતા મૃત્યુ સુધી રજૂ કરતો નથી. દવે સાહેબ નિખાલસતાથી પોતાનું વ્યક્તિત્વ રજૂ કરે છે. પોતે અભ્યાસપૂર્ણ કર્યા બાદ બીજે કોઈ જ જગ્યાએ નોકરી ન મળતા શિક્ષક બને છે.

ભાગ પાંચમાં નબળાઈની સરસ વાત કરી છે. કોઈ આપણી નબળાઈ વિશે બોલે એટલે આપણને ગમતું નથી. ઘણીવાર વાદ વિવાદમાં કશું બાકી ન રહે એટલે બીજા આક્ષેપો કરીને ચર્ચાઓ થાય છે.

સ્ટાફમાં સહકર્મી તરીકે સીનિયર એવા શ્રી જ્યોતીન્દ્ર શાહનું પાત્ર આવે છે. તેઓની પોતાની એક આગવી છાપ જ હોય છે. તેઓની હાજરી જ પ્રભાવશાળી હોય છે. કિશોર જેમ જેમ ડાયરી વાંચે છે તેમ દવેસાહેબ માટે જે વિચારો હતા તે સતત બદલાતા રહે છે. પુસ્તકમાં સતત કલ્પનાશક્તિ, સંઘ શક્તિ, ધન સત્તા, સહનશક્તિ જેવી બાબતોનાં મહત્ત્વ ઉપર પ્રકાશ ફેંકાતો રહે છે. નાના મોટા કાવાદાવાઓ સમય પછી કેવા સામે આવે છે તેનો ચિતાર ક્રમબદ્ધ રીતે વિવિધ ભાગમાં આવતો રહે છે બહારથી મોટી મોટી વાતો કરનાર અંદરથી કેવા હોય છે તેનો ચિતાર અર્થપૂર્ણ રીતે રજૂ કર્યા છે. ઘણીવાર ચર્ચાઓ દરમ્યાન જોયું છે કે સામાન્ય એવો ‘ગોલ્ડમેડલ’ મેળવવા કે સફળતા મેળવવા માટે કેવા કાવાદાવાઓ ખેલાઈ જાય છે. હકીકતમાં તો વિદ્યાર્થી દ્વારા ગોલ્ડમેડલ શોભે છે ગોલ્ડમેડલ દ્વારા વિદ્યાર્થી શોભતો નથી એ એક નવન સત્ય છે.

પુસ્તક માનવજીવનની અંદરની મહત્ત્વકાંક્ષાઓ, ઈર્ષ્યા, આડંબર, સફળતા, વ્યક્તિત્વનાં પ્રકારો તેની અસર અને જ્યારે વાસ્તવિક વાત આવે ત્યારે એક આભા વાતાવરણ ભ્રમ ભાંગનાર બને છે. અચળ-સ્થિર રહેનાર વ્યક્તિત્વને કોઈ હલાવી શકતું નથી. પર્વત અચળ રહે છે. જ્યારે નદીઓ-ઝરણાં વહેતા રહે છે. પુસ્તક વ્યક્તિત્વ વિકાસ માટે તેમજ પ્રતિભાશાળી બનવા બહારની દુનિયાનાં લોકો હેરાન કરે, મુશ્કેલીઓ ઊભી કરે પણ આવા વ્યક્તિઓને અંગદના પગની જેમ હટાવી શકાતા નથી.

એસોસીએટ પ્રોફેસર, ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ બીઝનેસ સ્ટડીઝ,
સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર

साबरमती जेल में सरदार पटेल

अर्चना बनसोड

परिचय

सरदार वल्लभभाई पटेल भारत के एक महान स्वतंत्रता संग्राम सेनानी थे। भारत के एकिकरण में उनके महान योगदान के लिए उन्हें भारत का लौह पुरुष के रूप में जाना जाता है। महात्मा गांधी से प्रेरित हो कर के उन्होंने स्वतंत्रता संग्राम में भाग लिया। उन्होंने बोरसद, बारडोली, नागपुर जैसे सत्याग्रह का सफल नेतृत्व किया। उसके बाद असहयोग आंदोलन, सविनय कायदेभंग आंदोलन और भारत छोड़ो आंदोलन में उनकी सक्रिय भूमिका रही। मातृभूमि को अंग्रेजों की गुलामी से मुक्त करने हेतु वे ६ बार जेल गए। उन्होंने राजकीय कैदी के रूप में जीवन के सात साल कारागृह में बिताए। साबरमती जेल से उनकी जेलयात्रा शुरू हुई। उसके बाद उनकी यरवडा और नाशिक जेल में रखा गया। उनको किस तरह से गिरफ्तार किया, जेल में उनकी स्थिति कैसे थी, उनको कौन-कौन लोग मिलने आए, भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन में किस तरह से खुद को सक्रिय रखा और जेल में कैदियों की स्थिति सुधारी, इन सब महत्वपूर्ण बातों पर इस लेख में प्रकाश डाला है।

शब्दकुंजी

सरदार पटेल, साबरमती जेल, कैदी

पार्श्वभूमि:-

३१ दिसंबर, १९२९ को काँग्रेस के लाहौर अधिवेशन में जवाहरलाल नेहरू की अध्यक्षता में पूर्ण स्वाधीनता का प्रस्ताव पारित कर भारत के लिए पूर्ण स्वराज्य की माँग की गई थी। सरकार ने पूर्ण स्वराज्य की माँग पूरी नहीं की। उसके बाद गांधीजी ने लॉर्ड इरविन से भेंट की और उनके सामने ११ माँगे रखी। इन माँगों में कहा गया कि जमीन के लगान में ५० फीसदीकी कमी कर दी जाए, नमक कर, हटा दिया जाए, सैनिक खर्च में ५० कीसदी कमी की जाए, उँचे दर्जे के अफसरों के वेतन आधे या उससे भी कम कर दिए जाए, विदेशी कपड़ों पर रक्षात्मक चुंगी लगा दी जाए, समुद्रतट का व्यापार भारतीयों के

हाथ में सुरक्षित रहे, जिन राजनीतिक कैदियों को हत्या करने या हत्या करने के प्रयत्न के आरोप में सजा हुई हो, उनके सिवाय तमाम राजनीतिक कैदियों को छोड़ दिया जाए अथवा अदालतों में उन पर मुकदमे चलाए जाए, जिन भारतीयों को देश से निकाल दिया गया हो उन्हें देश में वापस लाने की इजाजत दी जाए।

ब्रिटिश सरकार ने महात्मा गांधी की माँगों का संतोषजनक उत्तर नहीं दिया। इसलिए गांधीजी को लगा कि अब लडाईं छेड़ने के अलावा और कोई चारा नहीं है। गांधीजी ने देशव्यापी आंदोलन शुरू करने के लिए सरकार के नमक कानून को भंग करने का निश्चय किया। इसके लिए उन्होंने सूरत जिले में स्थित दांडी गाँव को चुना। गांधीजी ने घोषणा की कि वे १२ मार्च को साबरमती आश्रम से कुछ चुने हुए सत्याग्रहियों के साथ पैदल कूच करेंगे और दांडी गाँव के समुद्रतट पर पहुँचकर कुदरती तौर पर बना हुआ नमक उठा कर नमक कानून भंग कर देंगे। इससे सारे देश में नमक कानून के भंग का काम शुरू हो जाएगा, जो शीघ्र ही एक व्यापक आंदोलन का रूप ग्रहण करेगा।

सरदार पटेल की गिरफ्तारी

सरदार पटेल ने अपने लिए यह कार्य चुना था कि गांधीजी की यात्रा के दौरान उनके मार्ग में पड़ने वाले स्थानों का दौरा किया जाए और लोगों को लडाईं के लिए तैयार किया जाए। सरदार ने अपने कार्यक्रम को अमल में लाने की तैयारी शुरू की लेकिन उन्हें ७ मार्च, १९३० को बोरसद तालुके के रास गाँव में गिरफ्तार किया। सरदार ने रास के सार्वजनिक सभा में भाषण नहीं दिया था। वे भाषण देने वाले थे कि तभी उन्हें भाषण न देने का नोटिस दिया गया। सरदार ने नोटिस का उल्लंघन किया। उन्हें बोरसद लाया गया। वहाँ मॅजिस्ट्रेट की अदालत में उन पर मुकदमा चलाने का नाटक किया गया और उन्हें तीन महीने की सादी कैद और पांच सौ रुपया जुर्माना और जुर्माना न दे तो तीन सप्ताह की और केद की सजा दी गई। बोरसद से उन्हें सीधे अहमदाबाद लाया गया। रास्ते में उन्होंने अपने मित्र डॉ. कानूनगो के यहाँ भोजन किया। उनकी मोटर गांधीजी के साबरमती आश्रम के सामने भी ठहरी। सरदार को साबरमती जेल में रखा गया।

साबरमती जेल में सरदार पटेल

सरदार पटेल ७ मार्च से २६ जून, १९३० तक साबरमती जेल में रहे। पुलिस सुपरिटेण्डेंट बिल्लोमोरिया ने सरदार को गिरफ्तार कर जेल तक पहुँचाया था। वे सरदार को पकड़ते और अलग होते समय खूब रोए। उन्हें तीन कंबल दिए गए, जिन्हें बिछाकर वे सोए। दूसरे दिन अर्थात् ८ मार्च, १९३० को डॉक्टरी परीक्षा हुई। उनका वजन १४६ पौंड निकला, उँचाई ५ फुट साढ़े पाँच इंच। उन्हें कई हत्यारे और अपराधियों के बैरक में रखा गया। उनको कैदी नं. १५७१० दिया गया। जेल में बिजली की खास सुविधा नहीं थी। खाने को ज्वार की कड़क रोटी मिलती। रोटी इतनी कड़क होती कि उसे पानी में भिगों के खाना पड़ता था। उनके साथ रहने वाले कैदी उनको कपड़ा धोने के लिए पानी लाते थे। उसी में से थोड़ा पानी सरदार को नहाने के लिए रखते और वे बिना नहाए रहते। सरदार के साथ कैदियों का व्यवहार सौजन्यपूर्ण था। उनको जिस रुम में रखा था, उसमें खूनी कैदी भी थे। रात को सभी कैदियों को एक ही रुम में रखा जाता था। सरदार 'क' वर्ग के कैदियों की सुविधाएँ पाने के अधिकारी थे, लेकिन उन्होंने जिद की कि मुझे 'ग' वर्ग के श्रेणी में रखा जाए। उनको सामान्य कैदी की तरह भोजन मिलता था।

१० मार्च, १९३० को महादेव देसाई और आचार्य कृपलानी ने जेल में सरदार पटेल से भेंट की। जेल में किस तरह से सरदार को सुविधाएँ मिल रही हैं, उनको खाना कैसे मिल रहा है, इन सभी बातों को लेकर दोनों के बीच में चर्चा हुई। महादेव देसाई ने सरदार से अपनी भेंट का विवरण यंग इंडिया में प्रकाशित कर दिया। इस समाचार के बाद सरदार पटेल को जेल में कुछ सुविधाएँ प्रदान की। वे इस प्रकार थीं:

१. सरदार की खोली को ताला लगाना बंद कर दिया।
२. अंबालाल साराभाई ने दी हुई कुर्सी और ६ पुस्तकें मिली।
३. लालटेन की मंजूरी मिल गयी, इसलिए रात को ग्यारह बजे तक रामायण भी वे पढ़ सके।
४. दूध, चाय, दही और डबल रोटी की सुविधा मिली।
५. दो चादर, चरखा और खाना बनाने का कुछ राशन भी दिया गया।

६. जेलर का अत्यंत आग्रह देखकर, सरदार पटेल ने घर से थाली, कटोरी और लोटा मंगवाया।

सरदार पटेल के प्रयासों से अन्य कैदियों के खाने में भी सुधार हुआ। जो खाना सरदार पटेल को मिलता, वही खाना अन्य राजकीय कैदियों को भी मिले, इस तरह की माँग उन्होंने सत्ताधारियों के सामने रखी। जब उनकी माँग को नकारा गया, तो सरदार ने कहा कि मैं भी वही खाना खाऊंगा जो अन्य कैदी खाते हैं। अपनी माँग पूरी करने हेतु उन्होंने उपवास करना शुरू किया। तीन दिन के उपवास के बाद माँग पूरी हुई। इस प्रकार उनके साथ अन्य कैदियों को भी अच्छा खाना मिला।

चोर और खूनी कैदियों के प्रति भी सरदार के मन में दयाभाव था। राजकीय कैदियों को जो खाना मिलता, उसमें से बचा हुआ गुन्हेगार कैदियों को देने के लिए भी उन्होंने रविशंकर महाराज को बताया था। सरदार के खाने में जो घी मिलता, उसमें से वे अन्य राजकीय कैदियों को देते थे। यह बात जेल अधिकारियों को पता नहीं थी। सुपरिटेण्डेंट ने जब सरदार को पूछा कि आपको खाने में घी पूरेपूर मिल रहा है, सरदार का जवाब था कि मैं किसान का बेटा हूँ और किसान के बेटे खाने को बहुत मांगते हैं, आपको जितना घी देना है दो। उनकी यह माँग भी पूरी हुई।

सरदार पटेल ने साबरमती जेल में अपने हाथों से पहलीबार डायरी लिखी। उसमें ७ मार्च, १९३० से २२ अप्रैल, १९३० तक की सभी जेल की घटनाओं का वर्णन है। सरदार के भक्तिपूर्ण हृदय की, गुजरात के प्रति अनोखी प्रीति की हमें इसमें झांकी मिलती है। उनका जेल जीवन जानने के लिए यह डायरी खास स्रोत है।

सरदार को सिगारेट पीने का शौक था। साबरमती जेल में धूम्रपान की मनाई थी। उनकी जेल में सिगारेट पीने की आदत छूट गयी। उसके बाद उन्होंने जीवन में कभी-भी सिगारेट को हाथ नहीं लगाया।

जेल में मिलने आए व्यक्ति

कारावास के तीसरे दिन महादेव देसाई और आचार्य कृपलानी सरदार को मिलने आए। श्री दादासाहेब मालवणकर ने भी उनकी एक वकील की तरह मुलाकात ली। दसवें दिन डॉ. कानूनगो उनको मिलने आए। एक

महीने के बाद उनके सुपुत्र डाह्याभाई और श्रीमती यशोदा मिलने आए। कस्तूरबा गांधी भी मिलने आयी। उनके पुराने मित्र गोठ ठे डेविस भी मिलने आये थे, जो अहमदाबाद में मजिस्ट्रेट थे। मुकुलाबेन और 'बा' भी मिलकर गए। स्वतंत्रता आंदोलन से जुड़े हुए नेता के साथ उनके मित्र और परिवार के लोग भी सरदार को जेल में मिलने आए।

अन्य कैदी

साबरमती जेल में सरदार के साथ राजकीय और गुन्हेगार दोनों प्रकार के कैदी थे। वे इस प्रकार थे:- एक भंगी कैदी, बोदाल का चामार, कोटासगण का बारैया, डाकोर से पकड़ लाया उत्तर भारत का एक ढोंगी साधु, उत्तर भारत के कुछ भैया लोग और मुसलमान कैदी थे। सूत से रामदास और आठ मिलाकर नौ कैदी आए। आणंद से भीख्राभाई, नरसीभाई और भगवानदास को भी लाया गया। मणिलाल कोठारी भी कारागृह में थे।

समापन

सरदार पटेल १११ दिन साबरमती जेल में रहे। उनका यह कारावास का पहला अनुभव था। उनको अनेक नामवंत राजकीय नेता मिलने आए। स्वातंत्र्य संग्राम से जुड़े लोग भी मिलने आए। उन्होंने यहाँ पर पहली बार डायरी लिखी। डायरी में ४५ दिन के घटनाओं का वर्णन किया है। उन्होंने सभी राजकीय कैदियों को समान खाना मिले इसलिए उपोषण किया। गुन्हेगार कैदियों के लिए भी उनके मन में करुणा थी। सरदार पटेल एक महान देशभक्त और सच्चा समाजसुधारक थे।

संदर्भ

1. Rajmohan Gandhi, Patel, A Life, Navjivan Publishing House, Ahmadabad.
2. Narhari D. Parikh, Sardar Vallabhbhai Patel vol.2, Navjivan Publishing House, Ahmadabad.
3. K.C.Panjabi, The Indomitable Sardar, Bhartiya vidya Bhavan.
4. K.L. Khurana, Indian History [A.D. 1206-1947], Lakshmi Narayan Agrawal, Agra.
५. विश्व प्रकाश गुप्त और मोहिनी गुप्त, सरदार वल्लभभाई पटेल, व्यक्ति और विचार, राधा पब्लिकेशन नई दिल्ली.
६. रावजीभाई म. पटेल, हिन्द के सरदार, नवजीवन प्रकाशन मंदिर, अहमदाबाद
७. मेधा गोपाल त्रिवेदी, भारतना स्थपति, सरदार वल्लभभाई पटेल, अशोक प्रकाशन मंदिर, अमदावाद्
८. सरदारनी जेल डायरी, नवजवन प्रकाशन मंदिर, अमदावाद्
९. यशवंत दोशी, सड़ल नेतृत्वनी कथा, सरदार वल्लभभाई पटेलनुं जवन चरित्र, भाग-१, नवजवन प्रकाशन मंदिर, अमदावाद्

Assistant Professor(History),

सेन्टर डोर स्टडीज अन्ड रिसर्च ओन लाईफ अन्ड वर्क्स ओफ़ सरदार वल्लभभाई पटेल (सेरवीप), वल्लभ विद्यानगर

॥ विधावृत्त ॥

सेमकोम कोलेज भाते रक्तदान शिबिरनु आयोजन

चारुतर विद्यामंडल संयालित सेमकोम कोलेजनी अेन.अेस.अेस. पांभ, ईन्डीयन रेडक्रोस सोसायटी अने लायन्स क्लब ओफ़ आण्डना सडियारा प्रयासथी रक्तदान शिबिरनु आयोजन करवामां आव्युं हुतुं. कोलेजना विद्यार्थीओ अने बीजा नागरिकी द्वारा भूभज उत्साहभेर रक्तदान करवामां आव्युं हुतुं. आ केम्पमां १०६ युनिट रक्त अेकत्रित थयुं हुतुं.

आचार्या डॉ. वडिडा थोमसना मार्गदर्शन हेठण विद्यार्थी मध्यस्थ समितिना उपप्रमुभ डॉ स्वाती परब, अेन.अेस.अेस. पांभना ओईसीस डॉ. रीना दवे, डॉ. जैमिन त्रिवेदी अने मिस जेनिता पटेलना सडियारा प्रयासथी आ शिबिरने सङ्गता मणी हुती.

॥ आयुर्वेદ ॥

આરોગ્ય માટે નુકસાનકારક-આધુનિક આહાર
દ્રવ્યો : ૨

સાગર એમ. ભીડે

આધુનિક આહાર દ્રવ્યો ભાગ-૧માં આપણે જોઈ ગયા
કે આહારનું મહત્ત્વ આપણા શરીર માટે સૌથી વધુ છે.

भेषजेनोपपन्नोऽपि निराहारो न शक्यते।

तस्मात् भिषग्भिराहारो महाभेषज्यमुच्यते।।६।। काश्यप

अर्थात्

કોઈ વ્યક્તિ ઔષધ સેવન કરી રહ્યું હોય તો પણ તે
આહાર વગર તો જીવી જ ન શકે અને એટલા માટે જ
આહારને ‘મહાભેષજ્ય’ એટલે કે સૌથી મોટી દવા કહી છે.

પરંતુ જંક ફૂડ નામનો દાનવ. ‘આસ્તિનમાં સાપ’
જેવી કાર્યપદ્ધતિથી કામ કરી રહ્યો છે. લોકો એવું સમજીને
જંકફૂડ ખાય છે કે તેનાથી તેમને જરૂરી પોષણ મળશે.
પરંતુ તે તો ઉલટાનું રોગોને શરીરમાં પ્રવેશવાનો રસ્તો
બનાવવાનું કામ કરે છે.

તો ગયા અંકમાં આઈસ્ક્રીમ વિશે વૈજ્ઞાનિક અને
આયુર્વેદિક દૃષ્ટિકોણથી વિચાર્યા પછી હવે આ અંકમાં
“માર્જેરીન (ઈમીટેશન બટર)” વિશે ચર્ચા કરીશું.

મારા ચિકિત્સાક્રિય અનુભવ પ્રમાણે જો હું કહું તો-
લગભગ ૫૦% લોકોને ‘માર્જેરીન’ કઈ બલાનું નામ છે
તે ખબર જ નથી હોતું. પરંતુ ખાતા બધા જ હોય છે.

તો પહેલા હું એ જણાવી દઉં કે આ માર્જેરીન શું છે?
માર્જેરીન એ બટર જેવું દેખાતું અને બટર જેવા જ સ્વાદ
વાળું એક આહાર દ્રવ્ય (??) છે. તમને જાણીને આશ્ચર્ય
થશે કે બટર રોટી, બટર પાઉંભાજી કે બટર ઢોંસાના નામથી
તમે જે લારી પર, હોટેલ પર વાનગીઓ મંગાવો છો તે મોટા
ભાગે બટર નહીં પણ ‘ઈમીટેશન બટર (માર્જેરીન)’ના
ઉપયોગથી બનાવાય છે.

આવું તે લોકો શું કામ કરે છે? કારણ કે માર્જેરીન બટર
કરતા સસ્તું હોય છે. માર્જેરીન બટર કરતા સસ્તું શું કામ
હોય છે? કારણ કે બટર (માખણ)માં ૮૦% દૂધની ચરબી
અને ૨૦% પાણી હોય છે. જ્યારે માર્જેરીન વેજીટેબલ
ઓઈલ (વનસ્પતિ તેલ)માંથી બનાવવામાં આવે છે. પરંતુ
વેજીટેબલ ઓઈલ સામાન્ય તાપમાને પ્રવાહી હોય છે જેથી

તેને ઘન સ્વરૂપ (Self Stable) આપવા માટે તેના પર
હાઈડ્રોજનેશન પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે. (જ્યારે તેલના
કાર્બન બોન્ડ હાઈડ્રોજન દ્વારા સંતૃપ્ત થઈ જાય ત્યારે તેને
હાઈડ્રોજેનેટેડ કહેવાય.)

કયા કારણસર મેં માર્જેરીનનો સમાવેશ નુકસાનકારક
આહાર દ્રવ્યોમાં કર્યો છે? કારણ કે એક તો તે વનસ્પતિ
તેલમાંથી બનાવાય છે જે પોતે જ પોષકતત્વોથી
રહિત સ્વાસ્થ્ય માટે હાનીકારક છે. તદ્ઉપરાંત તેના
પર હાઈડ્રોજનેશન કરવા માટે ખૂબ જ ઊંચું તાપમાન
આપવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયાના કારણે તેમાં બચેલા
થોડા ઘણા વિટામીન E અને અન્ય પોષક તત્વોનો પણ
નાશ થઈ જાય છે. ઓછામાં પુરું: વધુ તાપમાનના કારણે
માર્જેરીનમાં ટ્રાન્સફેટનો સમાવેશ થઈ જાય છે. (જેટલું
ઘન માર્જેરીન તેટલું વધારે ટ્રાન્સફેટ) જે કેન્સરકારક અને
રંગસૂત્રોની ખામી કરવા માટે પણ એક કારણ છે.

તો આવા માર્જેરીનનો આવિષ્કાર કોણે અને શા
માટે કર્યો? ઘણા લોકોના મત પ્રમાણે વધુમા વધુ લોકો
સુધી બટરનો સ્વાદ પહોંચે એટલે ફાન્સમાં આ પ્રકારનું
ઈમીટેશન બટર (માખણના એક સસ્તા અલ્ટરનેટીવ
તરીકે) બનાવવામાં આવ્યું.

વળી કેટલાક લોકો કહે છે માખણમાં રહેલ ફેટના કારણે
કોલેસ્ટેરોલ વધે છે. (જે તદ્દન ખોટી માન્યતા છે) તેથી
તેના અલ્ટરનેટીવમાં માર્જેરીનનો આવિષ્કાર કોલેસ્ટેરોલ
ફી માખણ તરીકે થયો.

પરંતુ ઉપરોક્ત બન્ને દૃષ્ટિએ આ આવિષ્કાર ફક્ત અને
ફક્ત તે બનાવતી કંપની માટે ફાયદાકારક જણાઈ રહ્યો છે.
નહીં કે તેને વાપરનાર માટે.

વળી આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો સાદુ અને શુદ્ધ
માખણ પર ગુરુ (એટલે પચવામાં ભારે) છે પરંતુ નિયમિત
વ્યાયામ કરતા વ્યક્તિ અને ઉછળ કૂદ કરતા બાળકો માટે
માત્રામાં લેવામાં આવે તો ખૂબ પૌષ્ટિક છે. પરંતુ માર્જેરીનમાં
ટ્રાન્સફેટ હોવાથી તે અતિ ગુરુથી પણ આગળ વધીને અતિ
દુર્જર આહાર બની જાય છે. તેમાં પણ આજકાલની જીવન
પદ્ધતિ જોઈએ તો શારીરિક શ્રમના અભાવે માર્જેરીનનો
નિયમિત ઉપયોગ હૃદય રોગ, ઓબેસિટી વધવાના અનેક
કારણોમાંથી એક કારણ બની રહ્યું છે.

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં એવો કાયદો પણ બનાવવામાં
આવ્યો છે કે ઉત્પાદન કરતાં તેની પ્રોડક્ટ ઉપર

‘ટ્રાન્સફેટની માત્રા’ લખવી ફરજિયાત છે. અને જો તે વધુ હોય તો તે ઉત્પાદન પર પ્રતિબંધ પણ મૂકવામાં આવે છે. પરંતુ ભારત માટે ‘દિલ્લી હજી દૂર છે’!

તો અંતમાં, એક આયુર્વેદ વૈદ્ય તરીકે મારી એટલી જ સલાહ છે કે અને ત્યાં સુધી ઘરમાં બનાવેલ તાજું માખણ ખાવ અને ખવડાવો તેના અભાવે બજારનું બટર લેવું પડે તો પેકેટ પર ખાસ જોઈ લેવું કે-ક્યાંક તે માર્જેરીન તો નથી ને?

બાકી બહાર રેસ્ટોરન્ટમાં જમવા જાવ ત્યારે, આ ભેળસેળ વાળા જમાનામાં શુદ્ધ તાજું માખણ અને સ્વાસ્થ્ય સુરક્ષા એ “સસલાના શીંગડા” જેવી દુર્લભ વાત છે.

અસ્તુ

આસીસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, આઈ.પી.જી.ટી. આર.એ. જામનગર,
ફોન. નં.: ૯૬૬૨૫૧૨૧૫૮,

Email: sgrbhinde@gmail.com

॥ વિદ્યાવૃત્ત ॥

સી.વી.એમ. ફૂટબોલ એકેડેમી દ્વારા જિલ્લામાં ગ્રાસરુટ ફૂટબોલને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પહેલી વાર ગોલ્ડન બેબી ફૂટબોલ લીગનો પ્રારંભકર્ચો.

સી.વી.એમ. ફૂટબોલ એકેડેમીના ફૂટબોલ ગ્રાઉન્ડ ઉપર, પ્રથમ ગ્રાસરુટ ફૂટબોલના વિકાસ માટેની લીગ સી.વી.એમ.ગોલ્ડન બેબીલીગનો ઉદ્ઘાટન સમારોહ થયો. સમારોહની શરૂઆતમાં, “સી.વી.એમ. ફૂટબોલ એકેડેમી”ના ડાયરેક્ટર શ્રી ગોપાલ કાગ દ્વારા, સ્પર્ધાઓ વિશેની સંક્ષિપ્ત માહિતી આપવામાં આવી હતી. એમને જણાવ્યું હતું કે બેબીલીગમાં, આ વર્ષે અન્ડર -૧૦, અન્ડર -૧૧ અને અન્ડર -૧૨ બોયઝ અને ગર્લ્સમાં ૩ (ત્રણ) વિવિધ વય જૂથોમાં મેચ રમાશે. આ લીગમાં ૩૦૦થી વધુ ખેલાડીઓ ભાગ લઈ રહ્યા છે. આ લીગ સાડા ત્રણ મહિના ચાલશે અને એમાં કુલ ૩૫૧ મેચ રમાશે. ખેલાડીના શિક્ષણને ખલેલ પહોંચાડ્યા વિના, મેચ સમાહના અંતે શનિવારની સાંજના ૨ કલાક અને રવિવારની સવારના ૨ કલાકે રમવામાં આવશે. આ સમારોહના મુખ્ય અતિથિ દ્વારા લીગ અને ટ્રોફીઓ તમામ ૩ વયજૂથોને અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

નલિની કોલેજના NSS વિભાગ દ્વારા ઘુંટેલી ગામે વાર્ષિક શિબિરનો સમાપન સમારોહ યોજાયો.

ચારુતર વિદ્યામંડળ દ્વારા સંચાલિત નલિની-અરવિંદ એન્ડ ટી.વી. પટેલ આર્ટ્સ કોલેજના એન.એસ.એસ. વિભાગ દ્વારા પેટલાદ તાલુકાના ઘુંટેલી ગામે વાર્ષિક શિબિરનો સમાપન સમારોહ યોજાયો હતો. આ સમારંભમાં અધ્યક્ષ સ્થાને કોલેજના આચાર્ય ડૉ. એમ.જી.મન્સુરી, સમારંભના અતિથિ તરીકે ડે. રજીસ્ટ્રાર અને એન.એસ.એસ.ના કોર્ડિનેટર, સ.પ. યુનિ.ના જાગૃતિબેન સુવેરા, અતિથિ વિશેષ તરીકે ઘુંટેલી ગ્રામપંચાયતના ઉપસરપંચ સુરેશભાઈ પટેલ, સી.વી.એમ., એન.એસ.એસ.ના કોર્ડિનેટર ડૉ. પરેશભાઈ મોરઘરા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

અધ્યક્ષ સ્થાનેથી બોલતા ડૉ. મન્સુરીએ જણાવ્યું હતું કે સાત દિવસ સુધી આ શિબિરમાં ભાગ લઈ વિદ્યાર્થી ઓએ જે સેવાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરી છે તેમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ સેવાના મહત્ત્વને સમજવાનો પ્રયાસ કરજો, તેમાંથી પ્રાપ્ત થતા આત્મસંતોષને જીવનભર સાચવી રાખવા જણાવ્યું હતું. દેશના નાગરિક તરીકે તમારા ગામ, સમાજ, રાષ્ટ્ર માટે તમારા આ અનુભવને ખીલવવાના અનુરોધ સાથે જણાવ્યું હતું કે નાનો સરખો આ શિબિરનો અનુભવ જીવનનું ધ્યેય બનીને તેમને યશના ભાગીદાર બનાવશે તેમાં કોઈ શંકા નથી.

આ પ્રસંગે અતિથિ જાગૃતિબેને સ્વયંસેવકોને શુભેચ્છા પાછવતા જણાવ્યું હતું કે આ પ્રકારની શિબિરોમાં ભાગ લેનાર વિદ્યાર્થી પોતાના જીવનનાં સાચા ધ્યેયને તો સમજતો થાય છે પરંતુ સમાજના લોકોની ખરી જરૂરીયાતને પણ સમજતો થાય છે. કારણ કે શિબિર દરમિયાન ગ્રામસફાઈ જેવી પ્રવૃત્તિઓ કરતા જાતઅનુભવ તેને બોધપાઠ પૂરો પાડે છે. પરિણામે સમાજમાં જોવા મળતી વિષમતાઓ, ભેદભાવો, અધશ્રદ્ધા વગેરેની નિરર્થકતા સમજાય છે. ગામના ઉપસરપંચ સુરેશભાઈએ ઘુંટેલીમાં ફરીથી આવતા વરસે શિબિરનું આયોજન થાય એવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી અને સ્વયંસેવકોની સેવાને બિરદાવી હતી. મુખ્ય પ્રોગ્રામ ઓફિસર તરીકે ફરજ બજાવતા ડૉ. બી.એમ. ગજેરાએ મહેમાનું સ્વાગત, આવકાર અને સાત દિવસ સુધી ગામમાં કરેલી પ્રવૃત્તિઓનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો.

Sports Technique: Teaching A Science

P.D.Sharma

An effective control of 'Sports Technique' is essential to the achievement of peak performance in sports. All other qualities like strength, endurance, speed, will, determination etc. will not avail, unless the athlete knows "How to move functionally." In other words, he must have perfect command of sports techniques. Only then a Perfectly Mastered Technique coupled with optimum strength, speed, endurance, agility and flexibility can assist in the striving for success in competition. Technical training must go hand in hand with the development of organic efficiency. These are the two sides of any unified training program. Technical training involves conscious improvement and mastery of the skills of sports movement, the robust fitness implying the aims attainment of the highest capacity for the use of strength, speed, stamina, skill and flexibility. These are essential aspects of technique which should go with organic capacity for exerting strength and exercising speed over prolonged periods of effort.

The Learning Of Technique : The learning of technique of any movement and applying it in a competition involves many methodical phases but mainly there are five phases.

1st Phase: The perfection of techniques under eased and stable conditions:

Quick results are achieved in technical training for sports, provided sportsman train under stable conditions, with little to medium exertion. The movement (as a whole and in parts) is repeated, for gaining mastery, but the external load should be appropriate to the technical level of the athletes. In case of heightened effort or of too high a frequency of movement, there is a danger of fixation of faulty movements. This risk may also

occur from fatigue. The "constant conscious" attention in the "self-control of movement" fatigues the nervous system of the sportsmen, which in the end cannot be subjected to optimum excitation essential to ensure "differentiations". In fatigue, in addition, 'auxiliary muscles' tend to be increasingly employed, causing there by a 'dispersion' of the movement. In such cases, it may be advisable to break off the training and to start a fresh set of exercises for the development of movement characteristics.

2nd Phase: Consolidation of technique under gradual increase of the speed of movement and effort:

Technical training under eased conditions must be continued as long as possible to ensure mastery of technique. The effort and speed of movement should be brought into line as quickly as possible to the standards of competition conditions. Other conditions at this stage should be kept constant as otherwise stability will be affected. Such stability may be called environmental stability essential to successful training.

3rd Phase: Consolidating technique under changing external conditions:

Technical proficiency is also influenced by the changes in the external environment for instance, a competition apparatus, to which the contestant is not accustomed, can upset the capacity for fine co-ordination. Difference in the weight and elasticity of a ball, and parallel bars, boards, etc. to which the competitor is not used to may affect the competitor adversely. These are changeable in the environment; sportsmen must be prepared for such changes. The presence of an advisory, in some instances can seriously upset the competitor's poise; and lack of experience in particular way lead to the loss of precision in meeting adversaries in a game. Therefore, it is necessary to perfect technique to withstand changing environmental conditions .

4th Phase: Consolidating technique under an increased degree of difficulty :

It is necessary in order to develop a “competition hardened technique” to let the sportsman practice at times under conditions which are harder than those he will encounter in the competition. This will enable him to maintain form and economic and functional movement even under conditions of maximum physical and mental strain.

5th Phase: Checking and consolidating techniques in ‘Training contests’ and Tactical Buildup Contests’:

Training experience shows that the speed of technical improvement not only depends on the number of movement repetitions, but above all on the athlete’s ability for concentration and his capacity to make conscious and active movements without error. As long as already corrected errors and faults recur in competitions, conscious self-control of movement must be sought in training and in build-up contests. It is well known that a sportsman who has developed the capacity by assiduous effort to control and manage his techniques in all conditions.

Wherever possible, clear instructions before contests, repeating control of movements may aid concentrated effort. Such instructions must be calculated to avoid movement which have not been adequately consolidated in training. The better the control of movement, the greater the scope for attention to the solution of tactical problems. In decisive competitions, one unusually concentrates on definite movement complexes and controls details of movement sequence only if this serves to avoid particularly ingrained and detrimental faults.

The five phases of teaching sports technique indicated in this brief article are capable of use with modifications and the coach seeking to ensure technical perfection in the athletes he trains must necessarily use these methods as to suit individual needs.

B-1 Swiss Avenue, Patel Colony, Opp
Manekbaug Hall, Ambawadi, Ahmedabad-
380 015. (R) 079-26564650, (M) 9898870840

॥ विद्यावृत्त ॥

ન્યુ વિદ્યાનગર ખાતે એરીબાસમાં સી.એસ.આઇ.આર. (લાઇફ સાઇન્સ) નેટ ટ્રેનિંગ કોર્સની શરૂઆત

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત ન્યુ વિદ્યાનગરમાં આવેલી અશોક એન્ડ રીટા પટેલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ટીગ્રેટેડ સ્ટડીસ એન્ડ રિસર્ચ ઇન બાયોટેકનોલોજી એન્ડ એલાઈડ સાયન્સ (એરીબાસ)માં ગુજરાત સ્ટેટ બાયોટેકનોલોજી મિશન, ગાંધીનગર દ્વારા અનુદાનિત વિના મૂલ્યે સી.એસ.આઇ.આર. (લાઇફ સાઇન્સ) નેટ ટ્રેનિંગ કોર્સ યોજાઈ ગયો. આ તાલીમમાં સાયન્સની અનુસ્નાતક ડિગ્રી મેળવેલા તેમજ બીજા અને ચોથા સેમિસ્ટરમાં અભ્યાસ કરતાં એવા ૧૨૦ વિદ્યાર્થીઓએ ઓન લાઇન અરજી કરી હતી જેમાથી ગુણવત્તાને આધારે ૫૫ વિદ્યાર્થીઓ પસંદગી પામી આ તાલીમમાં ભાગ લીધો હતો. આ કોર્સ અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્યની વિવિધ યુનિવર્સિટીઓમાંથી ૨૨ જેટલાં વિષય તજજ્ઞો દ્વારા તાલીમ અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે ચારુતર વિદ્યામંડળના માનદ સહમંત્રી શ્રી ડૉ. એસ. જી પટેલ ખાસ હાજર રહીને તાલીમાર્થીઓને પોતાના વક્તવ્ય થકી પ્રોત્સાહિક કર્યા હતાં. ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ બાયોસાયન્સ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીના હેડ ડૉ. કે. સી. પટેલે સી.એસ.આઇ.આર. (લાઇફ સાઇન્સ) નેટ પરીક્ષાનું મહત્વ, અભ્યાસક્રમની માહિતીની વિસ્તૃત જાણકારી આપીને તાલીમાર્થીઓને તે અંગે વાકેફ કર્યા હતાં. સંસ્થાના ઈન્ચાર્જ હેડ ડૉ. ભક્તિ બાજપાઈએ સર્વે વિદ્યાર્થીઓને આવકાર આપી શુભેચ્છાઓ આપી હતી. તાલીમનાં કન્વીનર ડૉ. દિગ્વિજયસિંહ રાણાએ છ દિવસ ચાલનારી પ્રવૃત્તિઓની જાણકારી આપી હતી. અંતમાં શ્રી સ્નેહલલ ઈંગલે સાહેબે, સૌ હાજર રહેલાં મહેમાનશ્રીઓ, વિષય તજજ્ઞો અને તાલીમાર્થીઓનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો. ડૉ. કલ્પેશ ઈષણાવા, ડૉ. સંદીપ ચોવટીયા, ડૉ. ખુશાલ પટેલ, ડૉ. સંજયલાલ અને ડૉ. આરિફ ખાને કાર્યક્રમને સફળ બનાવવાં માટે પોતાનું યોગદાન પૂરું પાડ્યું હતું.

वी पी એન્ડ આર.પી.ટી.પી. સાયન્સ કોલેજ ખાતે યોજાયેલ અવકાશ પ્રદર્શન

ખુલ્લા આકાશમાં ટમટમતાં તારલા જોઈને ગગન વિહારી થવાની ઈચ્છાને સાર્થક કરનાર અને સૌને માટે ખગોળનો પાલવ ખુલ્લો મૂકનાર વિશ્વ પ્રસિદ્ધ અંતરિક્ષ વિજ્ઞાની અને ગુજરાતનાં પનોતા પુત્ર ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈની જન્મ શતાબ્દી ઉજવણીના ભાગરૂપે ઈંડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગેનાઈઝેશન (ISRO) દ્વારા, શાળા-કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ ઈસરોની સિદ્ધિ, તેની કાર્યપ્રણાલી, તેના દ્વારા થતાં અનેકવિધ સંશોધનોની જાણકારી મેળવે, યુવાધન દેશના વિકાસમાં તેમના સંશોધન દ્વારા સહભાગી થાય તથા વિજ્ઞાનમાં રસ કેળવે અને ઈસરો દ્વારા થતી તમામ ગતિવિધિથી પરિચિત થાય તે હેતુથી શાળા-કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ તથા અંતરિક્ષ વિજ્ઞાનમાં રસ ધરાવતા લોકો માટે વિક્રમ સારાભાઈ સ્પેસ એકિઝિબિશન (VSSE) ગુજરાતની લબ્ધ પ્રતિષ્ઠિત વી.પી. એન્ડ આર.પી.ટી.પી. સાયન્સ કોલેજ, વલ્લભવિદ્યાનગર ખાતે, તારીખ ૨૫ અને ૨૬ નવેમ્બર ૨૦૧૯ દરમિયાન યોજવામાં આવેલ હતું. પ્રદર્શનમા ૧૬ જેટલી કૃતિઓ પ્રદર્શિત કરવામાં આવેલ હતી જેમાં, ઈસરોની ઐતિહાસિક માહિતી, પાર્શ્વ ભૂમિકા, વિવિધ સંશોધનો, તકનીકી પાસાઓની વિસ્તૃત છણાવટ પ્રદર્શન દરમિયાન કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

ટી.વી.પટેલ હાયર સેકન્ડરીમાં કાર્યરત એન.એસ.એસ.યુનિટ દ્વારા “બંધારણ દિવસ”ની ઉજવણી

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત ટી.વી.પટેલ હાયર સેકન્ડરીમાં કાર્યરત એન.એસ.એસ.યુનિટ દ્વારા “૨૬ નવેમ્બર બંધારણ દિવસ”ની ઉજવણી શાળાના પ્રિ.શ્રી વિજયકુમાર સુધારના અધ્યક્ષપદે, એસ.પી.યુનિ.ના રાજ્યશાસ્ત્ર વિભાગના વડા અને ભારતીય બંધારણનાં જાણકાર ડૉ.બલદેવભાઈ આગજા સાહેબના મુખ્ય મહેમાનપદે તેમજ સુપરવાઈઝરશ્રી સી.કે.ચૌધરી, એન.એસ.એસ.પ્રોગ્રામ ઓફિસરશ્રી પ્રકાશભાઈ સોલંકીની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયો. કાર્યક્રમની શરૂઆતમાં ડૉ.ખત્રાપ્રસાદ અમીને ઉપસ્થિત સૌ મહાનુભાવોનું શાબ્દિક એવં પુષ્પગુચ્છથી સ્વાગત કર્યું હતું. આ પ્રસંગે મુખ્યમહેમાન ડૉ.બલદેવભાઈ આગજા સાહેબે શાળાના વિદ્યાર્થી ઓને ખૂબ જ સરળ ભાષામાં ભારતના બંધારણની તલસ્પર્શી માહિતી અને વિવિધ કલમો અંગે જાણકારી આપી તેમજ બંધારણનાં શિલ્પી ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરે ભારતના બંધારણની રચના માટે આપેલા અમૂલ્ય યોગદાનને યાદ કર્યું હતું. કાર્યક્રમના અધ્યક્ષ પ્રિ.વિજયકુમાર સુધારે જણાવ્યું કે, સમગ્ર દેશનું વ્યવસ્થાતંત્ર બંધારણને આધીન છે. સૌએ બંધારણ અંગે જાણકારી મેળવી પોતાના મળેલા હકો અને અધિકારો પ્રાપ્ત કરવા જાગ્રત થવા આહ્વાન કર્યું હતું. એન.એસ.એસ.પ્રો.ઓફિસર શ્રી પ્રકાશભાઈ સોલંકીએ ઉપસ્થિત સૌ પ્રત્યે ઋણ સ્વીકાર કર્યો હતો જ્યારે સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રી હર્ષદકુમાર વાઘેલાએ કર્યું હતું.

એન.વિ.પાસ. કોલેજમાં એચ.આઈ.વી-એઈડ્સ વિષય પર જાગરુકતા કાર્યક્રમ યોજાયો

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત નટુભાઈ વિ. પટેલ કોલેજ ઓફ પ્યોર એન્ડ એપ્લાઈડ સાયન્સીઝના આચાર્યશ્રી ડૉ. બાસુદેવ બક્ષીના માર્ગદર્શન હેઠળ એન.એસ.એસ. યુનિટ દ્વારા જે.સી.આઈ. કલબ, આણંદના પ્રમુખ ડૉ. ધવલ શાહના સહયોગથી એચઆઈવી-એઈડ્સ વિષય પર જાગરુકતા કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં પ્રમુખ સ્વામિ મેડિકલ કોલેજ, કરમસદના કમ્યુનિટી મેડિસિન વિભાગના ડૉ. હેમશ્રી પરમારે પાવર પોઈન્ટ પ્રેઝેટેશનની મદદથી એચઆઈવી-એઈડ્સ વિષય પર વિદ્યાર્થીઓને વિસ્તૃત જાણકારી પૂરી પાડી હતી. આ પ્રસંગે કોલેજના આચાર્યશ્રી, જે.સી.આઈ. કલબ-આણંદના પ્રમુખશ્રી અને અન્ય હોદ્દદારો, મધ્યસ્થ સમિતિના ઉપપ્રમુખ ડૉ. અર્ચના શાહ, એન.એસ.એસ. પ્રોગ્રામ ઓફિસર ડૉ. તેજસ ઠક્કર, પ્રા. કાર્તિક જગતાપ, ડૉ. ધનંજય ધ્રુવ, વિદ્યાર્થી પ્રતિનિધિ શિવાંગ પંડિત ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓ મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

જાપાનના પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક ડૉ. નોબુયોશી યામાશિતા આઈસ્ટારના પર્યાવરણ વિભાગની મુલાકાતે

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત આઈસ્ટાર કોલેજના પર્યાવરણ વિભાગની જાપાન સ્થિત એડવાન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજીના ચીફ સીનીઅર રિસર્ચ સાયન્ટિસ્ટ ડૉ. નોબુયોશી યામાશિતાએ મુલાકાત લીધી હતી. આઈસ્ટાર સંસ્થાના પ્રિન્સિપાલ પ્રો. ડૉ. નિર્મલ કુમારે તેઓનું પુષ્પગુચ્છથી સ્વાગત કર્યું હતું. કાર્યશાળા દરમ્યાન એમએસસી પર્યાવરણ વિભાગ, ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ હાઇજન અને સેફ્ટી તેમજ એનવીપાસ કોલેજના પર્યાવરણ વિભાગના આશરે ૧૨૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ હાજર રહ્યા હતા. ડૉ. નોબુએ પર્યાવરણમાં રહેલા વિવિધ પ્રકારના રાસાયણિક ઘટકો જેવા કે પરસીસ્ટન્ટ ઓર્ગેનિક પોલ્યુટન્ટ્સ અને તેના વિઘટકો વિષે વિદ્યાર્થીઓને વિસ્તૃતપૂર્વક સમજાવ્યું હતું. આ ઘટકો વાતાવરણના વિવિધ સ્તરો જેવા કે હવા, પાણી, જમીન, વનસ્પતિ, પશુ-પક્ષીઓ, પ્રાણીઓ વિગેરેમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે રહેલા હોય છે, જેઓનું પ્રમાણ અમુક હદ કરતા વધી જવાથી પર્યાવરણના જૈવિક અને નિજીવ આયામો પર ઘાતક અસરો થઈ શકે છે, અને વાતાવરણમાં ગંભીરતા સર્જી શકે છે, જેની અસર માનવીય આરોગ્ય પર પણ થઈ શકે છે. આ વિષયના અનુસંધાનમાં બંને સંસ્થાઓના સહયોગથી પર્યાવરણીય સમસ્યાઓના નિવારણ માટે પ્રવર્તમાન સંશોધન આવશ્યક છે. જે માટે ડૉ. નોબુએ આઈસ્ટારના પર્યાવરણ વિભાગના વિદ્યાર્થી ઓને ઉપરોક્ત વિષયમાં વધુ સંશોધન કરવા માટે હાકલ કરી છે. જે દરમ્યાન પસંદગી પામેલ વિદ્યાર્થીઓને આગામી ત્રણ વરસ માટે નિ:શુલ્ક રિસર્ચના ભાગરૂપે ફી ટ્રાવેલિંગ અને એકોમોડેશન આપવામાં આવશે. પાંચ દિવસની આ કાર્યશાળાના ભાગરૂપે ડૉ. નોબુ વિદ્યાનગર સ્થિત સ્યુએજ ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટ તેમજ નડિયાદ અને વડોદરાની વિવિધ નદીઓ અને નહેરોના પાણીનું સેમ્પલિંગ કરીને તેનું જાપાન સ્થિત લેબોરેટરીમાં પૃથક્કરણ કરશે. જેના પરિણામો વિશ્વની ખ્યાતનામ જર્નલમાં પ્રકાશીત કરવામાં આવશે. ઉપરોક્ત કાર્યશાળા પર્યાવરણના વિદ્યાર્થીઓની કારકિર્દીનું ઘડતર કરવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવશે. આ કાર્યશાળાના ભવ્ય આયોજન માટે સીવીએમના ચેરમેનશ્રી ભીખુભાઈ પટેલ, સેક્રેટરી એસ.જી. પટેલ અને વાઈસ પ્રેસિડન્ટ મનીષ પટેલે સૌને અભિનંદન પાઠવ્યા હતા અને તેઓનું પુષ્પગુચ્છથી સ્વાગત કર્યું હતું. આ પ્રકારની સૌ પ્રથમવાર યોજાયેલી કાર્યશાળા આંતરરાષ્ટ્રીયક્ષેત્રે પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિક દ્વારા સ્નાતક અને અનુસ્નાતક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓને આધુનિક તાલીમ આપવા માટે ઉપયોગી નીવડશે.

સંસ્કૃત વિભાગના ઉપક્રમે ડૉ. ચોટલીયાનું ભાષાકીય સજ્જતા વિષય પર વ્યાખ્યાન યોજાયું

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત નલિની આર્ટ્સ કોલેજના સંસ્કૃત વિભાગના ઉપક્રમે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિભાગના અધ્યક્ષ અને એસો.પ્રોફેસર ડૉ. રાજેન્દ્રભાઈ ચોટલીયાનું ભાષાકીય સજ્જતા વિષય પર એક વ્યાખ્યાન કોલેજના આચાર્ય ડૉ. એમ.જી.મન્સૂરીના માર્ગદર્શન અને અધ્યક્ષતામાં યોજાયું.

કાર્યક્રમની શરૂઆતમાં કોલેજના સંસ્કૃત વિભાગના અધ્યક્ષ શ્રી કે.વી. તવિયાડએ મહેમાનોનું શાબ્દિક સ્વાગત કરી વિદ્યાર્થીઓને પરિચય કરાવ્યો હતો.

વક્તાશ્રીએ તેઓના પ્રવચનમાં જણાવ્યું હતું કે, ભાષા પ્રત્યાયન માટેનું એક શ્રેષ્ઠ સાધન છે. જેણે ભાષા જીતી તેણે જગ જીત્યું. આપણને દરેક જગ્યાએ શબ્દોની અને ભાષાની જરૂર પડે છે. તેઓએ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સમજાવતાં જણાવ્યું હતું કે, દરેક શબ્દનો એક અર્થ હોય છે, શબ્દનો ઉપયોગ સમજણ પૂર્વક કરવો પડે એક શબ્દ આપણને વિશિષ્ટ સિદ્ધિ સુધી લઈ જાય છે. દરેક વ્યક્તિએ ભાષા સજ્જતા કેળવવી જોઈએ.

અધ્યક્ષ સ્થાનેથી સંબોધતા કોલેજના આચાર્ય ડૉ. એમ.જી.મન્સૂરીએ જણાવ્યું હતું કે, વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની કારકિર્દીના ઘડતર માટે ભાષા સજ્જતા કેળવવી જોઈએ. ભાષાનો વ્યાજબી ઉપયોગ કરતાં શીખવું જોઈએ.

કાર્યક્રમનું સફળ સંચાલન અને અભારવિધિ કોલેજના સંસ્કૃત વિભાગના અધ્યાપિકા કુ. પ્રિયંકા ચૌહાણે કરી હતી. આ કાર્યક્રમમાં મોટી સંખ્યામાં કોલેજના અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓએ વ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો હતો.

૧. 'વિ-વિદ્યાનગર વલ્લભ વિદ્યાનગરના શૈક્ષણિક ટ્રસ્ટ ચારુતર વિદ્યામંડળ તરફથી દર માસે નિયમિત પ્રકાશિત થતું શિક્ષણ, સાહિત્ય અને સંસ્કાર વિષયક સામગ્રી પીરસતું સર્વલક્ષી સુરચિપૂર્ણ સામયિક છે. માનવજીવનને ઉન્નતિકારક અને યુવાવર્ગને પ્રેરક, શિષ્ટ સરળ શૈલીમાં, મૌલિક, અનુવાદિત ઉપરાંત સંચય સ્વરૂપ (digest) માં પણ સામગ્રી આપવામાં આવે છે.
૨. |વિામાં મોકલેલું લખાણ મૌલિક હોવું જરૂરી છે. પ્રકાશન અર્થે કૃતિ મોકલતી વખતે લેખકે એની ઝેરોક્ષ નકલ પોતાની પાસે અવશ્ય રાખવી. તંત્રીને ઝેરોક્ષ નકલ મોકલવી નહિ. મૂળ લખાણ જ મોકલવું. લખાણ કાગળની એક બાજુએ, ફૂલસ્કેપ કાગળ પર હાંસિયો પાડીને જ મોકલવું જરૂરી છે. પોસ્ટકાર્ડ કે ઇન્લેન્ડ પર મોકલેલું લખાણ પ્રકાશન માટે સ્વીકારવામાં આવશે નહિ. કૃતિના સ્વીકાર-અસ્વીકાર અંગેના નિર્ણયનો અધિકાર તંત્રી-સંપાદક મંડળનો રહેશે.
૩. સાધારણ રીતે લાંબા લેખોને અવકાશ ઓછો છે. લખાણ ટૂંકું અને મુદ્દાસર હોય એ જરૂરી છે. લખાણમાં અંગ્રેજી શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો હોય ત્યાં સાથે કૌંસમાં ગુજરાતી પર્યાય આપવો આવશ્યક છે. લખાણ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના માન્ય જોડણીકોશ અનુસારની જોડણીમાં હોવું જરૂરી છે. લેખમાંના લખાણના અભિપ્રાયની જવાબદારી સંબંધિત લેખકની જ રહેશે, તંત્રી કે સંપાદક મંડળ એ અંગે જવાબદાર રહેશે નહીં.
૪. |વિા માં મોકલેલું લખાણ પ્રકાશન અર્થે અન્ય સામયિકને પણ મોકલેલું ન હોવું જોઈએ. એ અંગેની કાળજી તેમજ જવાબદારી લેખકે રાખવી જરૂરી છે. સામાન્ય રીતે એક-બે માસમાં કૃતિ પ્રકાશિત ન થાય તો અસ્વીકૃત કૃતિ પરત મોકલવાની પદ્ધતિ નથી. તેથી જવાબી ટપાલખર્ચ ન મોકલવું. પ્રત્યેક કૃતિ નીચે લેખકે પિનકોડ સાથેનું પૂરેપૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું.
૫. 'વિ-વિદ્યાનગર દર માસની પાંચમી તારીખે નિયમિતરૂપે પ્રકાશિત થાય છે. સામયિકનો અંક ચોકસાઈથી રવાના કરવામાં આવે છે. ટપાલમાં અંક ગેરવલ્લે જાય તો તે અંગેની જવાબદારી સંસ્થાની નથી. અંક ન મળ્યાની ફરિયાદ અંક પ્રગટ થયા પછી એક માસ સુધીમાં મળશે તો જ તેના પર ધ્યાન આપી શકાશે. અલબત્ત, અંક સિલકમાં હશે તો બીજી નકલ મોકલવામાં આવશે.
૬. લવાજમ વાર્ષિક-આજીવન રૂબરૂમાં-મની ઓર્ડરથી-બેન્ક ડ્રાફ્ટ-ચેકથી મોકલી શકાય. મનીઓર્ડરની કૂપનમાં ગ્રાહકે સ્પષ્ટ અક્ષરે પોતાનું નામ-સરનામું, પિનકોડ સાથે લખવું. બહારગામના બેન્ક ડ્રાફ્ટ-ચેકમાં લવાજમની રકમ ઉપરાંત રૂપિયા પાંત્રીસ ઉમેરવા. ગમે તે માસથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે. લવાજમ 'ચારુતર વિદ્યામંડળ'ના નામે મોકલવું.
૭. દિવંગત થયેલા આજીવન ગ્રાહક અંગે તેમનાં સગાં-સંબંધીઓને તે વિશે કાર્યાલયને જાણ કરવા વિનંતી.
૮. વ્યવસ્થા અંગેનો તેમજ તંત્રી સાથેનો સઘળો પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો:

ઉર્વીશ છાયા

તંત્રીશ્રી, વિ-વિદ્યાનગર, આસિ. પ્રોફેસર, એન.વી. પટેલ સાયન્સ કોલેજ, વલ્લભ વિદ્યાનગર

ઇ-મેઇલ: editor.vidyanagar@gmail.com, urvish.chhaya@gmail.com

લવાજમ: વાર્ષિક : ₹ ૧૫૦, સ્થાનિક વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રોત્સાહક લવાજમ ₹ ૧૦૦

આજીવન : ₹ ૧૫૦૦

વિદેશમાં : ૨૫ \$ અથવા ૧૫ £ આજીવન ૧૦૦ \$ અથવા ૭૦ £

છૂટક નકલની કિંમત: ₹ ૧૫ + રવાનગી ખર્ચ ₹ ૧૦

ચારુતર વિદ્યામંડળની શ્રેષ્ઠતાનાં ૭૫ વર્ષ (પ્લેટિનમ જ્યુબિલી)ની ઉજવણીના ભાગ રૂપે તથા બીવીએમ એલ્મની એસોસિએશનના ઉપક્રમે, બિરલા વિશ્વકર્મા મહાવિદ્યાલય ખાતે એન્જિનિયર અનિલ એમ. નાયકના સન્માન સમારોહ પ્રસંગે ઉપસ્થિત ચારુતર વિદ્યામંડળના અધ્યક્ષશ્રી ભીખુભાઈ પટેલ, પ્રમુખશ્રી પ્રચારવીન પટેલ, ઉપપ્રમુખ શ્રી મનીષભાઈ પટેલ, શ્રી અનિલ નાયક (ગ્રુપ ચેરમેન, -L&T Limited તથા બીવીએમ સંસ્થાના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી), શ્રીમતી ગીતા નાયક, ડૉ. એસ.જી.પટેલ (માનદ્ મંત્રી, સીવીએમ), શ્રી મેહુલભાઈ પટેલ(માનદ્ સહમંત્રી, સીવીએમ), શ્રી આર.સી. તલાટી(માનદ્ સહમંત્રી, સીવીએમ), ડૉ.ઈન્દ્રજિત એન. પટેલ(પ્રિન્સિપાલ, બીવીએમ), શ્રી પ્રદીપભાઈ પટેલ (માનદ્ મંત્રી, બીવીએમ એલ્મની એસોસિએશન). આ પ્રસંગે એ.એમ.નાયક બ્લોકનું ઉદઘાટન કરતા. શ્રી અનિલ એમ. નાયક તથા પ્રસંગોચિત ઉદ્બોધન કરતા અધ્યક્ષશ્રી દર્શ્યમાન થાય છે. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે એન્જિનિયર અનિલ નાયકે બીવીએમ સંસ્થાને ૧ કરોડ ૨૦ લાખનું અનુદાન આપેલ છે.

ચારુતર વિદ્યામંડળની શ્રેષ્ઠતાનાં ૭૫ વર્ષ (પ્લેટિનમ જ્યુબિલી)ની ઉજવણી નિમિત્તે મુખ્ય મહેમાન તથા ભારતના ઉપરાષ્ટ્રપતિશ્રી વૈકેયા નાયડુની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયેલ ભવ્ય સમારોહ પ્રસંગે પધારેલ ગુજરાત રાજ્યના મુખ્યમંત્રીશ્રી વિજયભાઈ રૂપાણી, શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભુપેન્દ્રસિંહ ચુડાસમા, આણંદના સાંસદશ્રી મિતેષભાઈ પટેલ તથા L&T Limitedના ગ્રુપ ચેરમેન તથા બીવીએમ સંસ્થાના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી શ્રી અનિલ નાયક. આ પ્રસંગે મહાનુભાવોનું અભિવાદન કરતા ચારુતર વિદ્યામંડળના અધ્યક્ષશ્રી ભીખુભાઈ પટેલ, પ્રમુખશ્રી પ્રયાસ્વીનભાઈ પટેલ, માનદ્ સહમંત્રીશ્રી મેહુલ પટેલ તથા સાંસદશ્રી મિતેષ ભાઈ પટેલ દૃશ્યમાન થાય છે અન્ય તસવીરોમાં પ્રસંગોચિત ઉદ્બોધન કરતા મહાનુભાવો નજરે પડે છે.